

MISEL IN DELO

KULTURNA IN SOCIALNA REVIJA

VSEBINA:

Po 9. oktobru // *F. Trček*: Kratek pregled slovenskega združništva // *L. Čermelj*: Vprašanje »Primorcev« // *Dr. A. Munda*: Vzgojni vpliv mladinskih sodišč

OBZORNIK:

Dr. Beneš in problem unitarizma (B. B-o) // Novi goriški nadškoč proti Slovincem (L. Č.) // Nikola Tesla o L. Adamichu // Pod naslovom »Nujna zdravstvena naloga« (Dr. Z.) // Prirodoslovno društvo v Ljubljani (L. K.) // Dve važni kulturni ustanovi (Dr. Z.) // Nova revija »Ideje« (S. B.) // Otvoritev »akademskega leta« na tržaški univerzi // Kastracija kot očevalna odredba v smislu kazenskega zakona (Dr. A. Munda) — Na platnicah: drobtine

Misel in delo

Izhaja mesečno

Naročnina stane za celo leto 60 Din, za pol leta 30 Din, za četrt leta 15 Din. Posamezna številka 6 Din, dvojna 12 Din

Uredništvo in uprava v Ljubljani na Gosposvetski c. 4/l.
Poštnočekovni račun: 16.602

Revijo ureja uredniški odbor:

dr. Stojan Bajlč, dr. Lavo Čermelj, dr. Vladimir Knaflič,
dr. Stanislav Š. Lapajne in dr. Alojz Zalokar

3. številka - december 1934

Redakcija zaključena 24. novembra 1934

Izdaja in zalaga

Tisk Jugoslovanskih naprednih akademskih starešin
„NASTA“ v Ljubljani r. z. z. o. z.

Predstavniki dr. Alojz Zalokar

Tiska tiskarna Merkur d. d. v Ljubljani

(Predstavniki Otmar Mihalek)

PO 9. OKTOBRU

Težka nesreča, ki je dne 9. oktobra zadela našo državo, naš narod in vsakega posameznega jugoslovanskega državljan, je glasen in energičen opomin za nas vse, da se poglobimo vase in da se zamislimo, kaj je naša dolžnost v času, ko se celo narodno telo zvija v bolečinah in se naše srce s strahom ozira v bodočnost. V trenutkih boleznega molka naj se oglasi naša vest in naj se zbudi naša volja.

Za nas ni nobenega dvoma, da moramo Kraljevo oporoko z vso energijo in vsemi močmi izvršiti. Kraljeva smrt je vzbudila tako iskreno žalost v srcih vseh naših državljanov, da je postalo za vsakogar jasno, kako trdno in neločljivo smo vsi zvezani z usodo svoje države in kako globoko je ukoreninjena v ljudstvu zavest organične, nezlomljive skupnosti. Brez dvoma je za vsakogar tudi jasno, da taka prirodna skupnost vsebuje vse pogoje za hrabro, odločno in neporušljivo voljo, to skupnost braniti.

To so spoznanja, ki jih je rodil trenutek molka ob krsti Kralja. To spoznanje mora kazati, kam naj gre naša skupna pot, kako naj se izrabijo narodne sile, da se praktično izvede ono, kar živi v našem narodu.

Ko je prenehal molk, naj preneha tudi vsaka sentimentalnost. Življenje gre naprej in stavi na nas prav realne zahteve. Narodno čustvo nas je uverilo o resnični narodni volji, sedaj je treba, da se trezno in razumno določi pot naprej. Za trenutki molka naj pridejo trenutki premišljanja, računanja, sklepanja, odločanja. Argumenti čustva, ki jih je odkrila narodna javnost, se morajo dopolniti z argumenti preudarka.

Zahteva po duhovni koncentraciji vseh narodnih sil se mora premotriti z vidika realnih možnosti. S tega vidika se mora najprej presoditi polpretekla naša narodna in državna zgodovina, da se lahko za skupno nalogo izrabijo one narodne sile, ki so že v preteklem in polpreteklem času s svojim delom dokazale, da se strinjajo s smernicami velikega Voditelja ne samo v abstraktnem principu, ampak tudi v konkretnem tehničnem delu. Okoli tega jedra naj se zbira vse, kar do danes iz tega ali onega vzroka ni bilo udeleženo pri tvornem delu. Kadar se vname požar, bi vsakdo rad pomagal gasiti. Toda dobra volja je premalo. Treba je tudi drugih sposobnosti. Te sposobnosti je treba poznati, oziroma usposobljenost je treba dokazati. Zelo slabo spričevalo zrelosti bi si dali, ko bi se lotevali velikega dela z neprimernim orodjem, ko bi hoteli vojevati veliko vojno, pa ne bi zadostno opremili svojih čet.

Dasi se je v narodu od ustanovitve Jugoslavije razvil izredno močan common sense, ki je sposoben služiti kot temelj vsaki resni in koristni skupni državni ali narodni akciji, vendar spričo današnje splošne idejne razrvanosti in pa spričo gospodarskih in političnih težkoč ni mogoče misliti na to, da bi se ta čut skupnosti, edinstva znal tudi v konkretnih,

praktičnih nalogah uspešno in smotrno uveljaviti. Iz pisane preteklosti naše države in iz burne zgodovine naših strankarskih bojev je ostalo še toliko senc, spominov in trpkih privkusov, da bi tudi najboljša in najenotnejša narodna volja ne mogla takoj zbrisati njihovih sledov. Ne moremo si misliti, da bi se mogle izkristalizirane politične osebnosti kar čez noč popolnoma prenoviti, tudi bi si ustvarjali iluzije, ko bi verjeli, da se dajo politične strankarske ideologije v kratkem času bistveno spremeniti. Kakor organizmi tako tudi ideje in ideologije le polagoma izumirajo. Treba je časa in tudi dolgotrajnega dela, da odmrejo vsaj tiste ideologije, ki so skupnosti naravnost škodljive. Te se morajo v procesu naravnega narodnega presnavljanja tako temeljito uničiti, da ne morejo več postati nevarne skupnim ciljem.

Slovenska narodna zgodovina beleži le nekaj dob, v katerih se je narodna sloga uspešno uveljavila. Romantični dobi narodnih taborov, ki je združevala vse sloje in stranke, je kmalu sledila doba razcepljenosti in strankarskih bojev. 20. september 1908 je mogel le za nekaj hipov strniti slovensko narodno voljo v strumen elan. Komaj je ogenj visoko vzplamtel, že so se prerinila na površje nasprotstva in so plamen skupnega navdušenja pogasila. Po složnem nastopu vseh naših strank ob pogrebu rajneke Avstrije in krstu mlade Jugoslavije je kaj kmalu bruhnila na dan stara strankarska zagrizenost in je v konkretnem primeru koroškega vprašanja oslabila našo situacijo in dovedla v neuspeh. V Avstriji smo bili v važnih splošno narodnih obrambnih akcijah razdvojeni, v Jugoslaviji so nas strankarski pogledi ovirali, da si nismo mogli pravilno urediti svojih odnošajev do naroda in države. Ti primeri dokazujejo, da enotna narodna volja obstoja in da v odločilnih trenutkih premaga strankarske ozire, da pa v nadaljnjem stvarnem delu podleže vplivom razkrojevalnih, razdvajajočih sil.

V sedanjem položaju, ko je treba Kraljevo oporoko izvrševati in s konkretnim delom dokazati, da smo za sodelovanje pri izvrševanju te volje sposobni, moramo ta zgodovinski nauk uvaževati. Ponavljanje starih napak bi bilo usodno. Časi so resni.

Kraljevo oporoko je mogoče izvršiti samo v soglasju z narodno voljo, izvršitelja oporoke pa je treba poiskati v onih narodnih delih, ki so za to delo dokazano sposobni. Izvršilni organi morajo biti za to delo primerni in voljni. To je povsem realna zahteva brez sentimentalnih primesi.

Če vzamemo v pretres samo slovenske strankarske in duhovne skupine — to nas na tem mestu najbolj zanima — se nam v prvi vrsti predstavlja oni del, ki ga na splošno označujemo kot napredni. Po njegovem zgodovinskem razvoju, po njegovem delu v preteklih desetletjih, po njegovih smereh, ki jih je zastopal v političnem, kulturnem in nacionalnem življenju, lahko brez pristranosti trdimo, da spada delo za jugoslovansko edinstvo, kakor si ga je zamislil manifest 6. januarja in kakor nam ga v svoji oporoki nalaga umrli Voditelj, v isto smer, po kateri je že od nekdaj hodila slovenska napredna javnost. To so dokazali zlasti dogodki po 6. januarju, ko je napredna javnost dejansko nosila vse moralno breme na svojih ramenih. Odkritosrečno in v skladu s svojo vestjo je ta javnost povsod in vselej aktivno sodelovala in si tako pridobila zadostno kvalifikacijo za nadaljevanje započetege dela.

Prav radi tega je treba v sedanjih trenutkih premisliti, ali so bila dejanja tega dela slovenske javnosti vedno dovolj energična, smotrna in tehnično pravilno izpeljana. Kritični pregled ciljev, ki smo jih po-

magali doseči, in ciljev, ki bi jih bili lahko dosegli, nikakor ni odveč. Čakajo nas še težje naloge in večji napor, v nevarnejših časih in pod neugodnejšimi pogoji bo treba varovati dosedanjo smer.

Predvsem je treba preudariti, ali je bil nastop naprednih krogov vedno in v vseh okoliščinah dovolj enoten. Ali niso morda tupatam prevelike osebne ambicije ali napačno razumevani gospodarski interesi zavirali složen nastop in dosego širših ciljev? Ali ni preveliki individualizem, ki je včasih svetla točka naprednih elementov, včasih pa vzrok neenotnega dela in separatnih akcij, mnogokrat onemogočil uspeh? Bile so včasih dobe, ko bi si bili zaželeli ostre graje iz dunajskih sonetov Stritarjevih.

Drugo vprašanje se obrača na napredni tisk. Ko bi bilo treba po 6. januarju z živo besedo zasidrati v srca naših ljudi spoznanje, da je naša država prirodni rezultat našega narodnega razvoja in da smo Slovenci s svojo kulturo poklicani, da v jugoslovanski skupnosti zavzamemo ono mesto, ki ga nam je narava določila, tedaj smo videli, da so marsikateri naše grupe obviseli na ostankih preteklosti in okostenele v nesodobnih tradicijah.

Še v najnovejšem času se je dogodilo, da se je začel napredni tisk še globlje in usodnejše cepiti. Namesto načrtne razbremenitve občinstva, namesto složnejšega skupnega nastopa, ki bi bil gospodarsko potreben in duhovno zdrav, se nam obetajo novi dnevniki. Nihče si sicer ne želi gnilega miru, v katerem bi lahko kalile klice korupcije in uspevale nezdrave eksistence, nihče pa tudi ne more uvideti potrebe cepljenja tam, kjer gre za skupne cilje in često celo za enovrstne metode.

Pri vsem tem dogajanju igra napredna inteligenca veliko vlogo, bodisi kadar aktivno sodeluje, bodisi kadar se umika v ozadje »procul negotiis«. V prvem kakor v drugem primeru nosi moralno odgovornost, četudi misli, da se je stvari ne tičejo.

Ne da bi se spuščali v konkretno naštevaje in dokumentarično dokazovanje — za to so merodajna druga mesta — smatramo za potrebno, da take stvari vsaj v principu spoznamo in ugotovimo. Zlasti v takih časih kot so današnji, smemo pričakovati od kritike, ki je sine ira et studio, očiščenja in ozdravljenja. Ponižne obzirnosti in velikodušne popustljivosti je dovolj.

Ko smo po 9. oktobru sprejeli poziv, da naj se neutešni tugi pridruži odločna in neomajna volja, da bomo oporoko svojega Kralja nosili v svojih srcih in dejanjih in da bomo v medsebojni slogi in ljubezni uredili svoj Dom tako, da bo kraljevina Jugoslavija srečna, silna, ponosna in večna, smo bili vsi prepričani, da naj se ob tej misli razblinijo vsi malenkostni spori in naj prestanejo vsa trenja, ki bi slabila naše sile. V zavesti velike odgovornosti smo morali presoditi sebe: zdravo jedro je potrebno, da okoli njega zraste kristal. Tako središče je treba poiskati po realističnih vidikih.

Središče pa mora biti trdno in privlačno, da se bodo okoli njega zbirali vedno širši krogi, mora biti kot atom, ki ga največja napetost ne more razdrobiti. Ne dvomimo, da smo sposobni za tako koncentracijo, ki bo v dobrih in hudih časih znala ohraniti svojo kohezijo.

Koncentracija ne more biti sama na sebi cilj, ampak je le metoda. Zdrava in uspešna bo taka koncentracija, če jo bodo vodile odkrite ideje. V njej ne bi smele odločati osebnosti, ne bi smele rivalizirati grupe. V njej ni prostora za idejne nasprotnike: koncentracija bi morala biti duhovna, idejna, njen cilj pa realno-politično dejanje.

KRATEK PREGLED SLOVENSKEGA ZADRUŽNIŠTVA

Dolgotrajna gospodarska kriza nas sili, da iščemo njene vzroke in jih skušamo odstraniti. Mnogi praktiki pa tudi znanstveniki trdijo, da sedanja kriza ni samo konjunktorna, temveč da je tudi strukturna. Zato se čedalje bolj množe glasovi, da ne bo ugodne konjunktura vse dotlej, dokler ne bomo prilagodili strukture našega gospodarstva in njegovih organizacij interesom širokih slojev. Naravnost kot ukaz zvone trditve prosvitljenih duhov, namreč, da je izvor vseh neprilik v liberalno-kapitalističnih načelih preteklega stoletja, ki so še vedno osnova gospodarskega reda, čeprav so se že preživela.

Potrebno je torej, da pregledamo kolesje našega gospodarskega mehanizma in da odstranimo napake, ki jih bomo našli v njem. Najmočnejši organizem našega slovenskega gospodarstva je *zadružništvo*, ki zadnja leta tudi ne funkcionira več normalno. Zato si bomo na kratko ogledali najprej nastanek in današnje stanje našega zadružništva, potem pa vzroke njegovih neprilik.

Slovenci smo narod srednjih in malih gospodarjev (kmetje, delavci, obrtniki in mali trgovci), zato kapitalistična gospodarska organizacija po zapadnem vzorcu za nas ni primerna in jo tudi v resnici predstavlja skoraj samo tuji kapital. Ni torej slučaj, če so ustanovitelji gospodarske organizacije izbrali zadružno obliko, temveč je to bila in je še naša življenjska potreba.

Naše zadružništvo se je pričelo razvijati v času, ko se je pojavil v Srednji Evropi gospodarski liberalizem na eni in politični nacionalizem na drugi strani. Nemci namreč niso zatirali Slovencev samo s političnimi, temveč osobito tudi z ekonomskimi sredstvi. Slovenci so uvideli, da je uspešna obramba pred pangermanizmom nemogoča vse dotlej, dokler se ne organizirajo in osamosvoje tudi gospodarsko. Zato je l. 1872. pozval slov. politik in rodoljub dr. Jos. Vošnjak svoje rojake v gospodarsko borbo proti tujemu kapitalu. V časopisih je objavil vzorna pravila in navodila za ustanavljanje kreditnih zadrug. Dr. Vošnjak je dobil spodbudo in pripomočke od Čehov, kateri so, kot najmočnejši slovanski narod v bivši Avstriji, prvi začeli gospodarski boj proti Nemcem in ga uspešno dovršili s propadom Avstrije. Pri tem delu je našel dr. Josip Vošnjak najboljšega sodelavca v svojem bratu Mihaelu. Oba sta začela ustanavljati zadruge po mestih in trgih, predvsem onih, ki so bili bolj nemškutarski in italijanaški. Začela sta s kreditnimi zadrugami meščanskega tipa. Te zadruge so postale prave trdnjave Slovenstva. V prvi vrsti so finansirale slovensko trgovino, obrt in industrijo in tudi kmetijstvo, v drugi vrsti pa so gradile narodne domove, ki so služili kot zatočišča slovenskih kulturnih, humanitarnih in politično-nacionalnih organizacij. Posebnih zaslug so si stekle tudi s podpiranjem slovenskih dijakov, saj so s svojimi podporami prav najzaslužnejšim poznejšim narodnim borbam omogočile, da so se šolali.

Močnejše socialno obeležje so dobile zadruge šele za časa gospodarske napetosti ob koncu minulega stoletja, ki sta jo bridko občutila posebno kmetiški in delavski stalež. Medtem ko so bili meščanski stanovi gospodarsko bolj ali manj trdni, sta bila kmet in delavec predmet eksploatacije

od gospodarsko močnejših tujcev, a tu in tam tudi domačih pridobitnikov. V tem času je začel javno nastopati dr. Janez Krek, ki je najprej propagiral združno ideologijo s peresom in z besedo, pozneje pa je tudi dejansko ustanavljal in vodil zadruge. Medtem ko sta ustanavljala brata Vošnjaka predvsem kreditne zadruge šulce-Deličevega ali meščanskega sistema, je dr. Krek šel na deželo in širil kreditne zadruge Rajfajznovega sistema, kmetijske produktivne zadruge ter konsumna društva. Za male ljudi so namreč te vrste zadrug bolj primerne. V drugi dobi svojega razvoja se je torej slovensko združništvo šele pravilno usmerilo, dasi tudi zdaj ni zanemarjalo prvotnega glavnega namena, saj je potreboval naš človek tako nacionalne kakor tudi socialne zaščite. Nadaljnji razvoj vsega združništva je šel čedalje bolj v smeri socialne zaščite gospodarsko šibkejših slojev, tako da je še samo v obmejnih krajih ter po nemčurskih in italijanskih mestih in trgih nosilo tudi nacionalno obeležje.

Koristnost združništva so kmalu opazile tudi politične stranke. Kot zastopnice najmanjšega naroda bivše Avstrije se niso mogle s pridom boriti za njegove koristi na področju državne gospodarske politike, ki je bila prilagodena interesom številnejših zajednic in gospodarsko močnejših panog in organizacij. Zato so stranke skušale to nadomestiti z delom za strunnejšo in narodovi socialni strukturi bolj odgovarjajočo notranjo gospodarsko organizacijo. Politične stranke so razvoj združništva zelo pespešile, obenem pa seveda tudi jačale ž njim svojo moč, tako da je včasih izgledalo, da so si ga popolnoma udinjale. Zato ni čudno, če so že kmalu po vojni vplivni činitelji pričeli opozarjati na potrebo depolitizacije združništva, češ, da so stranke svojo koristno misijo dokončale.

Kako je bilo Slovencem združništvo potrebno in s kako vnemo so se ga oprijeli, nam najlepše kažejo sledeči podatki o njegovem današnjem stanju.

Denarnih ali kreditnih zadrug imamo zdaj 520, od teh je okrog 50 šulce-Deličevega, ostale Rajfajznovega sistema. V teh zadrugah je zbranih še 1.500 milijonov dinarjev hranilnih vlog, torej skoraj $\frac{2}{3}$ vseh prihrankov Slovencev. Te zadruge imajo 175 tisoč članov, katerim so dale čez 1.200 milijonov dinarjev posojil po obrestni meri 6% do 8%, nekaj tudi čez 8%, vendar še vedno precej poceni. Prvenstveno financirajo kreditne zadruge kmetijstvo, obrt, delavstvo in uradništvo. Zlasti Rajfajznovke nudijo kredite samo tem slojem. Izdatne združne kredite pa uživajo tudi mnoge trgovine in industrije, saj financirajo velike šulce-Deličevke, ki so samo v mestih in večjih trgih, tudi ti dve panogi. Pečajo se samo s kreditnimi posli, ker je praksa dokazala nezdržljivost blagovnih poslov s kreditnimi. Po svojem obsegu so zelo pestre. Najmanjša ima komaj 20.000 Din, največja pa celo 230 milijonov Din upravnega premoženja. Zadnja leta imajo večje ali manjše plačilne težkoče, kakor so pač spretna njihova vodstva in kolikor imajo zaščitene kmetov med svojimi dolžniki. Poleg tega finansirajo te zadruge celo vrsto konsumnih, produktivnih in vnovčevalnih zadrug. Slovenci v sedanj Avstriji so imeli pred nedavnim še 37 kreditnih zadrug z okrog 70 milijoni Din vlog, v Italiji pa so imeli čez 200 kreditnih zadrug, ki so bile dobro organizirane in so najbolj vzorno delovale od vseh slovenskih zadrug. Danes je težko reči, če imajo Slovenci v Italiji sploh še kaj združništva.

Nabavljalnih in prodajnih zadrug imamo 110 z okrog 50 tisoč člani in s 747 milijoni dinarjev letnega prometa. Te zadruge se niso tako

dobro razvile kakor kreditne. Glavni vzrok je ta, ker je privatna trgovina v Sloveniji precej solidna. Od teh zadrug so se doslej najbolj razvile konsumne z dvema močnima centralama, od katerih ima ena čez 15 tisoč, druga pa čez 10 tisoč članov. Precej so se uveljavile že tudi kmetijsko-nabavljalne zadruge, dočim vnovčevalne doslej še niso mogle pognati dovolj močnih korenin. Je pač težko vnovčevati pridelke, osobito one, ki morajo v inozemstvo. Vendar zadnja leta tudi bolj živahno napredujejo, to osobito, odkar se je Kmetijska družba spremenila v zadrugo, ki ima sama že čez 10.000 članov-kmetovalcev. Potrebne pa so te vrste zadrug še bolj kakor kreditne, saj je naše kmetijstvo najbolj prizadeto pri tem, da se mora posluževati pri vnovčenju pridelkov številnih posredovalcev, ki v obliki zaslужka poberejo za sebe visok odstotek izkupička.

Mlekarskih zadrug je 62, katere predelavajo v sir in maslo 7 milijonov litrov mleka na leto ter te proizvode prodajajo v mesta in industrijske centre. Te zadruge so si s svojim uspešnim delom priborile skoraj monopol, zakaj »privatno« predelovanje in prodajanje mleka je skoraj docela prenehalo. V poslednjih letih se morajo te zadruge boriti s težavami, zakaj izvoz je popolnoma izostal, domača tržišča pa tudi ne morejo absorbirati vseh izdelkov po primerni ceni. Vendar ni tega kriva nadprodukcija, temveč oslabitev kupne moči konsumenta, tu in tam pa tudi še vedno pomanjkljiva organizacija prodaje in slabejša kvaliteta blaga.

Živinorejskih zadrug je 82, katere kolikor toliko dobro delujejo. Da te zadruge ne delujejo najbolje, je vzrok v tem, ker ni ves kmetijski stalež še zadostno izšolan za uspešno selekcijo živine. V poslednjem času se te zadruge že živahneje razvijajo, ker kmetijska izobrazba hitreje napreduje, javna uprava pa jim izdatnejše pomaga s svojimi strokovnjaki.

Elektrarniških zadrug je 49, od katerih nekatere od svojih, druge od tujih central dobavljajo električni tok potom lastnega omrežja svojim članom za razsvetljavo in pogon strojev. Na ta način je elektrificiranih že mnogo krajev, zlasti manjših, kateri bi sicer še desetletja čakali na elektrifikacijo.

Stavbnih zadrug je 64, katere so samo po vojni zgradile svojim članom preko tisoč stanovanj. Največ zadrug je gradilo hiše z enim stanovanjem, ki postanejo last članov, čim jih odplačajo.

Obrtnih zadrug je 48, od katerih nekatere odlično delujejo in imajo povsem moderne tovarniške obrate, mnoge pa se ne morejo razviti, ker prav med obrtništvom še ni primerno razvita združna zavest in solidarnost. Najbolje so organizirane mizarske in čevljarске zadruge.

Kmetijskih strojnih zadrug je 62, ki so nabavile kombinirane mlaticilnice, trijerje, pluge in druge poljedelske stroje. S temi stroji pomagajo svojim članom opravljati gospodarsko delo, ki je bilo do krize veliko ceneje, dočim zdaj že marsikateri kmet odklanja stroj, češ, da mu odjeda delo (dohodek). Prav kakor v industriji.

Tiskovnih in založniških zadrug je 12, ki večinoma delujejo v okviru centralnih kulturnih organizacij. One izdajajo časopise in knjige za svoje člane. Tako imajo kmetovalci svojo »Kmetijsko tiskovno zadrugo«, učitelji »Učiteljsko tiskarno« itd.

Vinarskih in sadjarskih zadrug je 16, od katerih nekatere izvažajo vino in sadje v inozemstvo. Pomanjkanje kapitala in združne solidarnosti vinogradnikov je krivo, da te zadruge ne uspevajo bolje, čeprav so sicer neobhodno potrebne.

Zavarovalnih zadrug je 7, ki so še mlade, a se že v začetku svojega delovanja dobro razvijajo. Želimo in pričakujemo, da se zavarovanje popolnoma organizira na združni podlagi, saj je prav ta panoga najbolj združnega značaja po geslu »vsi za enega — eden za vse«.

»Raznovrstnih« zadrug imamo okrog 78. Bavijo se z najrazličnejšimi posli, zato jih ni mogoče uvrstiti v kako večjo grupo. Med njimi so n. pr. Ljubljanski velesajem, Vodovodne zadruge, Ledarska zadruga.

Skupaj imajo Slovenci v Jugoslaviji 1.110 delujočih zadrug z 282 tisoč zadrugarji in 9.500 milijoni dinarjev letnega prometa. Slovenci v Avstriji in Italiji so imeli do nedavnega še preko 300 zadrug.

V poslednjem času se je na podlagi zakona o likvidaciji agrarne reforme ustanovilo okrog 200 zadrug agrarnih interesentov. Te zadruge bodo deloma začele delovati, čim in v kolikor jim bo dodeljena zemlja in gozdovi, ostale pa bodo morale likvidirati.

Slovenci imajo torej registriranih okrog 1.500 zadrug, delujočih pa približno 1.300.

Zadruge v Sloveniji so združene v tri revizijske in organizacijske centrale, ki so: Zadruga zveza v Ljubljani s 680 zadrugami, Zveza slov. zadrug v Ljubljani s 370 zadrugami in Zveza gospodarskih zadrug za Jugoslavijo v Ljubljani z 80 zadrugami. Organiziranih je torej 1.130 zadrug. Nekaj je »divjih«, nekaj pa jih imajo te Zveze tudi iz ostalih banovin. Vrhu tega so sicer maloštevilne a zelo močne zadruge javnih nameščencev organizirane v svoji centrali v Beogradu. Poleg teh Zvez, ki vrše samo inštrukcijske, revizijske in denarne posle, so nekatere vrste zadrug združene tudi v svojih poslovnih Zvezah. Tako imamo še Zvezo mlekarских zadrug, Zvezo stavbnih zadrug in Zvezo živinorejskih zadrug.

Kar se tiče združne propagande in pouka, je treba naglasiti, da izdaja vsaka Zveza svoj strokoven list, prireja združne tečaje in predavanja, a skupno vzdržujeta »Zadruga zveza« in »Zveza slovenskih zadrug«. Zadruga šola v Ljubljani, ki traja vsako leto 5 mesecev in v kateri se izobražujejo mladi združni funkcionarji in uslužbenci. Zveza slovenskih zadrug sodeluje tudi pri učiteljskih združnih tečajih in na tečajih Zveze kmetskih fantov in deklet.

Seveda naše združništvo še dolgo ni doseglo svojega končnega cilja. Zdržništvo mora in bo sčasoma tudi moglo prevzeti vso denarno in blagovno izmenjavo in večji del predelave (obrti in industrije) malega človeka. Vendar predstavlja že danes mogočno gospodarsko falango. Koliko pomeni za naš narod malih ljudi, bi videli šele, če bi ga ne bilo, če bi ne bilo po vseh kotih tipalk v obliki Rajfajznovk, ki so mobilizirale stotine milijonov drobnih prihrankov in ž njimi so poceni oplodili gospodarstvo itd. Glavni pogoj, da se bo združništvo hitreje in uspešneje bližalo cilju, je zadostna moralna in strokovna izobrazba ljudstva. Tu pa ima glavno besedo naša šola in živahnejša združna propaganda. Priznati je namreč treba, da se je naše združništvo preveč zmehaniziralo, da je duh obledel, kar se mu prav v sedanji krizi hudo maščuje.

VPRAŠANJE »PRIMORCEV«

Težko je meni kot Primorcu, da izpregovorim o problemu, ki se tiče tudi mene, toda smatram to za svojo dolžnost, ker sega to vprašanje že v vse naše javno življenje. Ta problem je specifično slovenski problem, kajti omejen je v glavnem na ozemlje, kjer bivajo Slovenci. Že med Hrvati ni več problem, v južnem delu naše države pa sploh ne obstoja. Temu se ne smemo čuditi, saj je ostala tretjina vseh Slovencev pod Italijo in je jasno, da se ti v sili zatekajo predvsem med svoje ožje rojake. Radi postopanja fašističnih oblasti z našim narodom na Primorskem pa je pritok primorskih Slovencev v našo banovino zelo jak. Takoj po vojni so bili ti pribežniki (med katerimi jih je bilo tudi veliko prostovoljnih) dobrodošli, saj so z njimi zamašili vse vrzeli, ki so nastale s prevratom in ki jih niso mogli zasesti z domačimi močmi. O kakem nerazpoloženju proti Primorcem ni bilo tedaj govora. Morda je pripomoglo k temu tudi dejstvo, da je bilo med temi pribežniki mnogo nekdanjih Kranjcev in Štajercev, ki so živeli daljši ali manjši čas na Primorskem in so se tam tako vživeli, da so se smatrali za prave Primorce. Tudi v času gospodarske konjunktore, ko je bilo kruha in zaslužka za vse dovolj, ni bilo to nerazpoloženje aktualno, akutno pa je postalo z nastopom krize. V skladu s tem bi tedaj lahko smatrali problem Primorcev v prvi vrsti za konkurenčni boj. Do neke meje je temu res tako. Saj so bili na Primorskem odpušteni iz službe vsi slovenski učitelji in profesorji, vsi slovenski poštni, davčni, železniški, sodni in drugi javni uslužbenci, odstavljeni so bili vsi slovenski notarji in sodniki, da celo izvrševalci prostih poklicev, kakor zdravniki in odvetniki, so morali s trebihom za kruhom preko meje in kruta usoda ni prizanesla niti duhovnim pastirjem. Jasno je, da se je moral sčasoma ta pritok inteligence občutiti, posebno v zadnjih letih, ko je nastopila domača nadprodukcija inteligence. Toda s tem pritokom je treba računati tudi za bodoče, kajti ves naš inteligenčni naraščaj na Primorskem se bo moral, ako se protislovanski kurz v Italiji ne izpremeni, prej ali slej kljub najboljši volji in najtrdnjšemu namenu izseliti. Da pa bi se že itak skromni inteligenčni naraščaj našega naroda na Primorskem docela zatrl, bi bil le nepremišljen samomorilni poizkus.

S pritokom slovenske inteligence s Primorskega je treba tedaj računati kot z danim dejstvom, dasi je seveda višek pritoka že premagan.

Prerado pa se v naši javnosti očita tej pribegli inteligenci, da je zasedla vsa najboljša mesta, in da je zanjo vedno kako službeno mesto, tudi kadar ga za druge ni. Da so Primorci res na marsikaterem vodilnem mestu, je povsem naravno, saj je, kakor sem omenil, tretjina vse slovenske inteligence s Primorskega in čuditi bi se morali, ako bi ti Primorci zavzemali samo najnižja mesta, ko vendar ne zaostajajo ne po sposobnosti in ne po marljivosti za domačini. Da bi pa uživali kake posebne privilegije, je povsem iz trte izvito in le plod zavistnosti in zlobe. Če bi količkaj poznali trnjevo pot, ki jo morajo prehoditi primorski begunci, ne bi tako govorili. Izgubili so službo tam preko, zapustiti so morali domače ognjišče in največkrat z nevarnostjo svojega življenja pribežati z ženo in otroki preko meje. Tu pa jih ni čakala povsod gostoljubna streha, ni jim segala v pozdrav prijateljska roka. Težka in dolga je njihova pot, da pridejo do kruha. Ne ustrašijo se nobenega dela in se ne branijo iti kamorkoli, pa morajo vendarle čakati leta in leta, da dobijo

skromno službico kot dnevničarji ali kontraktualci. S težko muko si priborijo sredstva za doseg državljanstva in za nostrifikacijo svojih izpričeval. Čestokrat morajo delati razne dodatne izpite ali ponoviti celo že prestane izpite še enkrat. Ko so pa končno nastavljeni, so prikrajšani za mnogo let z ozirom na svoje vrstnike. Gotovo se dobijo tudi izjeme, toda v splošnem je to usoda vseh beguncev s Primorskega. Pri tem pa morajo čestokrat mesto bodrilne in tolažilne besede slišati očitek, češ zakaj niso ostali v svojem domačem kraju in se niso prilagodili razmeram.

Iz tega pa moramo sklepati, da ni samo konkurenčni strah, ki ustvarja nerazpoloženje proti Primorcem. Očitno gre velikokrat za nerazumevanje in nepoznanje našega primorskega vprašanja. Morda igra pri tem tudi veliko vlogo ljubezen do comodnosti in želja po nemotenem filistrskem življenju. Kakor da bi bili Primorci krivi, da nam naš sosed na zapadu ne daje miru.

Nekateri vidijo vzrok tega nerazpoloženja proti Primorcem v različni temperamenta. Res je razlika med živahnim, podjetnim in odprtim Tržičanom in med bolj počasnim, preudarnim in vase zaprtim Gorenjcem. Toda iz tega sklepati, da je razlika med Slovenci to in onstran meje splošna, je docela neutemeljeno. Saj je na pr. Bohinjec po značaju in vsem življenju najbolj soroden Gorjanu iz gornje soške doline. Notranjec iz Rakeka ali Planine pa je gotovo po svojem temperamentu bližje Notranjcu iz Postojne ali Senožec kakor Ljubljancu. Ako kdo poudarja razliko v temperamentu, stori to predvsem radi tega, da lahko pripisuje Primorcem vse možne lastnosti.

Zakaj pa to tako radi store? Neprijazno razpoloženje je veljalo prvotno le proti Tržičanom. Trst je bila Meka, kamor je pred vojno romalo nešteto Kranjcev in Štajercev. Naravno, je da se je v velikem pomorskem mestu marsikateri izpridil. Ko pa je prišel v konflikt z oblastmi, je moral nazaj v pristojno občino. Jasno je, da niso bili takih »Primorcev« veseli. Ravno tako se niso mogli veseliti svojih občanov, ki so na stara leta, potem ko so prebili vse svoje življenje v Trstu, padli na rame domače občine, ali morda celo nedoraslih otrok ali izprijenih mladeničev, ki se sploh niso rodili v občini, a so bili tja pristojni po svojih starših, ki so se selili v Trst. Tudi razne grenke izkušnje z različnimi trgovskimi potniki in agenti s Primorskega, ki so le malo lomili slovensčino, so pustile neprijeten spomin.

Ko so morali med vojno Slovenci z Goriškega kot begunci v zaledje in ko se je sestradana primorska soldateska klatila po Kranjskem in Štajerskem, se je nerazpoloženje proti Primorcem ojačilo in posplošilo.

Po vojni pa se je raztegnila ta mrznja proti vsem Slovincem, ki so ostali pod Italijo, tedaj tudi na Postojncane in Idričane. Vsak še tako majhen pregrešek, ki ga zakrivi kak Primorec, se posploši, in ne samo posamezniki, temveč tudi naši listi preradi pavšalno marsikaj očitajo Primorcem. Čestokrat se sploh ne trudijo, da bi ugotovili, ali je njihova trditev utemeljena. Če se je pa izkazalo, da so bili na napačni poti, ne smatrajo za potrebno, da bi svoje napačne trditve popravili. Kamen je bil vržen. S tem se je netilo nerazpoloženje, in sicer na način, ki dokaj diši po demagoštvu, ki računa z instinkti mase.

Nočem tukaj braniti svojih rojakov in jih morda prikazati kot nedolžne ovce. Gotovo so med njimi tudi manj vredni elementi in čudno bi bilo, ako bi bili brez hib in napak. Morda je celo med primorskimi begunci odstotek manj vrednih nekoliko večji kakor med domačini, kar pa je tudi umljivo. Kajti med ogromno številu političnih beguncev se je

gotovo vtihotapil tudi marsikateri, ki je imel iz docela drugačnih razlogov opravila s sodniki in policijo. Verjetno je tudi, da se je ta ali oni v bedi, v kateri mora živeti, spozabil. Saj živi daleč od domačega ognjišča, od doma ne more dobiti nobene pomoči, sam ne more več nazaj, tu pa so mu povsod zaprta vrata. Nima ne strehe, kjer bi lahko počival, nima niti skorje kruha, da bi tolažil svoj glad. Je v pravem pomenu besede izkoreninjen. Kruto bi bilo radi tega obsojati te nesrečnike, docela neumestno pa radi tega blatiti vse primorske begunce. Treba bi bilo predvsem iskati sredstva, kako bi se temu zlu odpomoglo. Treba je predvsem malo več obzira in malo več ljubezni do teh nesrečnežev. Saj so le neradi zapustili svoje domove in so le v skrajni sili pribežali med svoje brate in rojake.

Morda bo kdo, kakor se to žal velikokrat zgodi, naprtil vso krivdo Primorcem, češ zakaj se tako strogo ločijo od domačinov, ako se smatrajo res za njihove brate, zakaj se shajajo samo v svojih posebnih organizacijah in se odtegujejo delu v splošnih društvih in v javnem življenju. Predvsem moram pribiti dejstvo, da se Primorci niso nikoli in se tudi danes ne odtegujejo delu v raznih društvih in organizacijah. Obratno, s svojo temperamentnostjo so se celo preveč povsod izpostavljali, tako da je navadno ves odij pri nasprotnikih organizacije, kjer so sodelovali, padel nanje in tako še povečal nerazpoloženje proti Primorcem, dočim so želi drugi, ki so stali previdno v ozadju, sadove njihovega dela. Tudi ni res, da bi se hoteli v javnem življenju ločiti od domačinov. Ne, vsi Primorci se smatrajo za polnovredne Jugoslovane in kot taki se tudi povsod uveljavljajo. Od tega njihovega stališča jih ne morejo odvrniti niti najtrpkejše izkušnje vsakdanjega življenja. Primorci so Jugoslovani po svoji duši in po svojem srcu.

Če se pa razen tega združujejo tudi v svojih posebnih emigrantskih organizacijah, ne delajo tega, da bi tako gojili kak separatizem ali provincijalizem. Storiijo to radi tega, da ohranijo tam živ spomin na domače kraje, ki so jih morali zapustiti, in živo ljubezen do svojih bratov in sester. Storiijo pa to tudi radi tega, da nudijo vsem onim nesrečnežem, ki morajo pribežati preko meje, vsaj zasilno zatočišče in pomoč. Je to v interesu njih samih in vse naše javnosti. Kajti te organizacije so najboljše regulativ in korektiv vse emigracije.

Ne gre jim tedaj za kak separatizem, tudi ne za prazno rodoljubje, kakršnega goji marsikateri Primorec, ki je že takoj po prevratu pribežal v Jugoslavijo, da si čimboljši stoliček pribori, ne, večina teh beguncev zadnjih let je preveč trpela za svojo domačo grudo, da bi se mogla s tem zadovoljiti. Sedanje nerazpoloženje utegne samo ubiti njihovo vero in voljo. Ali je to v našem interesu? Menim, da ne. Malo več razumevanja in malo več ljubezni in nerazpoloženja ne bi bilo več.

Privatni docent dr. Avgust Munda:

VZGOJNI VPLIV MLADINSKIH SODIŠČ

Določbe o jugoslovanskem mladinskem sodstvu niso kodificirane v enotnem zakonu (o mladinskem sodstvu),¹ marveč so uvrščene deloma v kazenski zakon (§§ 26—30) deloma v sodni kaz. postopnik (§§ 433—454). Kodifikacija določb o mladinskem sodstvu v kazenskih (!) zakonih nekoliko zatemnuje sliko in značaj mladinskih sodišč. Postopanje zoper maloletnike do 18. leta namreč ni »kazensko« postopanje, marveč vzgojno

postopanje; namen tega postopanja ni povračilo, marveč vzgoja. Mladinska sodišča niso »kazenska«, marveč vzgojna sodišča, prav za prav vzgojni zavodi, ki naj bi imeli več sličnega s šolo ko s sodiščem. Sodno postopanje zoper maloletne osebe naj le dožene, kakšno vzgojno sredstvo je potrebno, da se mladostni delinkvent zopet spravi na pravo pot.

Naš kazenski zakon razlikuje troje vrst maloletnih oseb: otroke, mlajše maloletnike in starejše maloletnike. Otroci so osebe, ki niso dovršile 14 let, mlajši maloletniki osebe, ki imajo 14, a niso dovršile 17 let, starejši maloletniki pa osebe, ki imajo 17 let, a niso dovršile 21 let. Otrok, ki stori dejanje, za katero predpisuje zakon kazni, se ne sme sodno niti preganjati niti kaznovati. Tak otrok se izroči roditeljem, varuhom ali šolskemu oblastvu, da ga oni kaznujejo, da skrbe zanj in da ga nadzirajo (primarno vzgojno sredstvo). Če pa je otrok zanemarjen ali moralno pokvarjen, se izroči zavodu za vzgajanje ali primerni rodbini, kjer ostane, dokler se ne poboljša, najdlje pa do 17. leta (sekundarno vzgojno sredstvo). Vse te odredbe izreče varstveno (torej ne kazensko) sodišče (§ 26 k. z.). Zakon smatra torej otroke za absolutno nevrtačunljive; duševna nerazvitost in nevrtačunljivost se pri njih presumirata ex lege. Otroci so duševno neuravnoveščeni, ne znajo brzdati svojih želj, norme pravnega reda so jim tuje. Če zagreši otrok »kaznivo« dejanje, mu zakon ne preti s kriminalno kaznijo. »Kaznivo« dejanje, ki ga stori otrok, je le kriterij, da mu manjka potrebna vzgoja in da je treba to vzgojo nadoknaditi. Sankcije, ki smo jih prej navedli, so torej le disciplinska vzgojna sredstva.

To smo omenili le zaradi popolnosti. Namen teh vrstic pa je le, podati bežno sliko o vzgojnem delovanju jugoslovanskih mladinskih sodišč. Zakon sam jih imenuje »sodišča za mlajše maloletnike.« Namesto tehničnega izraza »mlajši maloletnik« hočemo v tem spisu zaradi krajšega izražanja rabiti izraz »maloletnik«.

Otroci so kazensko absolutno neodgovorni, maloletniki so pa relativno kazensko odgovorni. Pri njih se ne presumira niti vrtačunljivost niti nevrtačunljivost, pač pa se mora njih sposobnost za vrtačunljivost v primeru vsakega kaznivega dejanja posebej preskusiti in ugotoviti. Maloletniki preživljajo ono kritično starostno dobo, ki v njej duh dozoreva. To dozorevanje se ne razvija pri vseh enako; nekateri dozorevajo prej, drugi pozneje. Zato razlikuje zakon dvoje vrst maloletnikov, zrele in nezrele. Zrelost je za maloletnika biološki kriterij vrtačunljivosti. To zrelost mora mladinski sodnik v vsakem konkretnem primeru kaznivega dejanja ugotoviti.

Praden nadaljujem, naj na kratko povem, kdo sodi maloletnike. Po naši zakonodaji sodi maloletnike v prvi instanci vedno le en sam sodnik (sodnik poedinec), nikdar kolegij (senat).² Senat sodi le v drugi (prizivni) stopnji. O zločinstvih maloletnikov sodi sodnik poedinec okrožnega sodišča, o vseh prestopkih pa sreski sodnik. Že v sestavi mladinskega sodišča je torej poudarjen vzgojni moment. »En« sodnik si lažje pridobi zupanje maloletnika kakor kolegij, ki vpliva na mladostno dušo teatralično. Mladinskega sodnika okrožnega sodišča izbere predsednik apelacijskega sodišča iz števila najizkušenejših, starejših sodnikov dotičnega sodišča za dobo treh let. Za isto dobo imenuje tudi višji državni tožilec za vsako drž. tožilstvo enega izmed drž. tožilcev za »drž. tožilca za mlajše maloletnike.« Po avstr. zakonu o mlad. sodstvu se smejo za mladinske sodnike imenovati le sodniki, ki se odlikujejo po pedagoškem znanju, ki so že delovali kot varuški sodniki ter se po možnosti pečali s psihologijo

in psihiatrijo. Mladinskemu sodniku se smejo po našem zakonu dodeliti tudi posli varuškega sodnika za osebe, ki jih sodi zaradi kaznivih dejanj. V Nemčiji veljata v tem pogledu dva sistema, frankfurtski in kölnski. Po frankfurtskem sistemu je eden izmed varuških sodnikov obenem kazenski mladinski sodnik, po kölnskem sistemu so vsi varuški sodniki obenem tudi kazenski sodniki za svoje varovance. Frankfurtski sistem je boljši, ker združuje posle mladinskega sodnika v eni osebi: sodnik se specializira, sodstvo se poenoti, sodnik se lahko vglubi v dušo mladega zločinca. Na drugem nemškem kongresu za mladinsko sodstvo je poročevalec predlagal, naj se »personalna unija« mladinskega in varuškega sodnika obvezoje uzakoni.³

Kompetenca mladinskega sodnika je absolutna. Če je prišla mladinska kazenska stvar pomotoma pred senat, senat ne sme sam soditi, marveč mora razpravo prekiniti in odstopiti stvar mladinskemu sodniku (§ 279, odst. 2. k. p.).

Sedaj pa hočemo govoriti o delovanju mladinskega sodnika. Mladinski sodnik mora poznati mladostnega zločinca do podrobnosti; le tedaj mu bo mogoče izbrati zanj ono vzgojno sredstvo, ki bo na maloletnega v konkretnem primeru učinkovalo najugodnejše. Zato ugotovi sodnik predvsem to, kar rabi, da oceni individualnost mladega zločinca, stopnjo njegove duševne in moralne zrelosti. Sodnik torej ugotovi obdolženčeva nagnjenja, prirojena ali pridobljena, ter socialno okolje, ki vpliva na njegovo duševnost. V ta namen zasliši roditelje, varuha, duhovnika, učitelja, obdolženčevega gospodarja in zdravnika, skrbstvena, upravna oblastva, društva in zavode, ki so imeli z njim opravka. Če vidi sodnik, da bi bilo za maloletnika nevarno, ako bi ostal v dotedanjem socialnem okolju, sme že med poizvedbami odrediti primerne »začasne vzgojne odredbe«, da se maloletni odstrani iz tega okolja (§ 441, odst. 4., k. p.). Take začasne odredbe so: oddaja primerni rodbini, vredni zaupanja, oddaja vzgojevališču, domu za zaščito mladine in pod. Smisel teh odredb je ta: Če se da maloletni s takojšnjim ukrepom rešiti, se ne sme čakati dotlej, dokler se sodno postopanje konča.

Tudi mladinski sodnik sme uvesti postopanje le na tožilčev predlog; tudi v mladinskem postopku velja obtožno načelo, dasi ne absolutno. Obtožbo zoper maloletnega zastopa, kakor smo že omenili, poseben mladinski drž. tožilec, zasebne tožbe zastopa privatni tožilec.⁴ Državni »tožilec za mlajše maloletnike« ni absoluten dominus litis; na njegovo izjavo, naj se postopek ustavi, sodišče ni vezano (§ 442, odst. 1., k. p.). Sodišče sme kljub tej izjavi odrediti vzgojne odredbe.

Tudi legalitetno⁵ načelo je v postopku zoper maloletnike okrnjeno iz vzgojnih razlogov v prid oportunitetnemu načelu. Drž. tožilec sme podati ustavitveno izjavo (§ 442, odst. 3., k. p.), če meni, da je kaznivo dejanje tako neznatno, da ni niti v javnem niti v maloletnikovem interesu nadaljevati postopek.

Če je sodelovalo pri istem kaznivem dejanju več oseb, se vodi po načelih⁶ kaz. postopnika zoper vse storilce in udeležence en sam postopek obenem in pri istem sodišču. Za maloletnike to načelo iz vzgojnih razlogov ne velja. Postopanje zoper maloletnike se mora (!) praviloma izločiti, če so zagrešili zločin skupno z odraslimi osebami (§ 438, odst. 1., k. p.). Izločitev je potrebna v interesu vzgoje, da pride maloletni pred svojega mladinskega sodnika.

Tudi sicer je treba paziti, da ne pride maloletnik v stik z odraslimi zločinci. Izogniti se je treba tudi vsemu, kar bi ga poniževalo in kar bi

škodovalo njegovemu duševnemu razvoju. Če je aretacija potrebna, je treba gledati na to, da ne bo kvarno vplivalo na maloletnika. Aretacije naj ne izvrši organ policije, gotovo pa ne v uniformi, marveč zakoniti zastopnik, zaupnik ali organ mladinske zaščite. O aretaciji je treba takoj obvestiti varuško sodišče. Če pa je treba maloletnike začasno oddati v policijski zapor, se mora v 24 urah privedsti pred mladinskega sodnika.

Preiskovalni zapor ali pripor se zoper maloletnike ne odredi, če ga je mogoče nadomestiti s primernejšimi ukrepi; taki ukrepi so: oddaja dobri rodbini, oddaja vzgojevališču, domu za zaščito mladine, zavetišču, hišni zapor in podobno. Če pa ti ukrepi niso izvedljivi, se maloletni pripre v posebnem oddelku sodnih zaporov, ločeno od odraslih in pokvarjenih elementov. Med preiskovalnim zaporom je treba maloletnega zaposliti, poučevati, mu dovoliti obiske oseb, ki so določene, da ga ščitijo (starši, varuh, duhovnik, organi mladinske zaščite). Tem osebam se lahko izpove, jim potoži, sprejema njihove nauke in opomine. Kar velja za obiske, velja tudi za pisma.

Eno glavnih načel mladinskega sodstva je v tem, da se da osebam, ki skrbijo za blagor maloletnika, čim več možnosti, da sodelujejo pri postopku. To velja predvsem za zakonitega zastopnika⁸ in za takozvane »pomožne organe«. Delo mladinskega sodnika bi bilo iluzorno, če ne bi imel na razpolago organov, ki mu pomagajo pri vzgojnem delu. Ti organi dadò sodniku na razpolago podatke o obdolženčevi individualiteti, podadò predloge o vzgoji ter izvršujejo ali nadzorujejo izvršitev vzgojnih odredb; od časa do časa poročajo sodniku o vzgojnih uspehih, o obnašanju maloletnika; sodnik se pa nanje obrača v vseh fazah postopka. V Nemčiji in Avstriji⁹ opravlja to delo pomožnih organov »Jugendgerichtshilfe« (prostovoljna organizacija) in mladinski uradi (Jugendämter), v Angliji tako zvani Probation Officers; ti pa opravljajo tudi posle preiskovalnega sodnika. Pri nas imajo ti pomožni organi naziv »zaupniki«.

Bistveno obeležje mladinskega sodstva v formalnem pogledu je to, da bodi postopek kratek, brez nepotrebnih formalitet in da se čim prej končaj. Sodnik razpiše praviloma narok, ne pa formalno ustno razpravo. S tem se reši obtoženec napačnega sramu in gizdavosti; razmerje med njim in sodnikom postane zaupno kakor pri spovedi. Sodnik govori z njim očetovsko; tako si pridobi njegovo zaupanje in lahko vpliva na njegovo dušo. Praviloma ga tika, ga pouči, razpravlja kolikor mogoče brez formalitet, sedé in brez talarja. Ves potek naroka ali razprave bodi le nadaljevan pouk. Tudi državni tožilec govori v pledojeju razumljivo, dobrohotno, kratko, dasi stvarno, brez juridične primesi. Pledojé naj učinkuje vzgojno, teoretična razmotrivanja in dogmatična razglabljanja ne spadajo pred forum mladinskega sodnika. Ves pledojé naj bo le pouk za maloletnika, oči drž. tožilca so med pledojejem neprestano uprta nanj.

V interesu vzgoje so razprave zoper maloletnike nejavne. Pris'op imajo le osebe, ki so v to določene, da skrbe za blagor maloletnika. Brez dovoljenja sodnika se ne smejo objaviti niti posledki razprave niti sodba. Če se pa objava dovoli, se ne sme imenovati ime maloletnika niti z začetnimi črkami (§ 445 k. p.). Kršitev tega predpisa se kaznuje po kaz. zakonu (§ 149).

Ena najvažnejših pridobitev naše nove kaz. zakonodaje je ta, da ne sme mladinski sodnik praviloma nikdar izrekati kazni, marveč le vzgojne odredbe.¹⁰ Vzgojne odredbe so lažje ali hujše vrste. Lažje vrste so: prepustitev domačemu kaznovanju ali kaznovanju šole, ukor, odpust na preskušnjo pod neprestanim nadzorstvom, oddaja rodbini ali privatnemu

vzgojevališču; hujše vrste: oddaja v državno vzgojevališče ali v državno poboljševalnico.

Iz vsega, kar smo navedli, vidimo, da vodi skozi ves potek postopanja zoper mladostne delinkvente liki rdeča nit vzgojno načelo. To načelo pa dobi konkretno dokončno obliko in vsebino šele takrat, ko se začno vzgojne odredbe izvrševati. Zato morajo biti tudi osebe, ki izvršujejo te odredbe, pedagoško izobražene in poučene v psihologiji. Pokvarjeni in zanemarjeni maloletni zločinci se vzgajajo v zavodih k delavnosti, zakonitemu ravnanju in obvladanju samega sebe; z neprestanim poukom in delom se nanje vpliva, da postanejo koristni člani človeške družbe. Z njimi se ravna odločno, resno in strogo, obenem pa dobrohotno in očetovsko. Njih ponos in čut poštenja se ne sme nikdar žaliti z ravnanjem, ki bi jih ponižalo.

¹ Kakor n. pr. v avstrijskem (1928) in nemškem (1923) zakonu o mlad. sodstvu.

² Domovina mladinskega sodstva je Amerika. Prvi zakon o mlad. sodstvu je bil sklenjen l. 1899 v državi Illinois. L. 1907 so poslovala mladinska sodišča že v 24 ameriških državah. Po ameriškem zgledu so začeli l. 1908 v Nemčiji v večjih mestih ustanavljati mladinska sodišča (prvo v Frankfurtu). Ta sodišča se razlikujejo od ameriških v tem, da sodi v Ameriki sodnik poedinec, v Nemčiji kolegij (en sodnik in dva večnika).

³ Verhandl. des II. deutschen Jugendgerichtstages 1911—62.

⁴ Po avstrijskem in nemškem zakonu o mladinskem sodstvu zasebne tožbe (n. pr. zaradi žalitve časti) zoper maloletnike niso dopustne. Po teh zakonih zastopa take tožbe drž. tožilec na oškodovančev predlog, če je to iz pedagoških razlogov v interesu maloletnika in v javnem interesu. Zasebni tožilec je privatna stranka, njemu gre le za zadoščenje, za povračilo, namen postopanja zoper maloletnike pa je vzgojne narave.

⁵ Legalitetno načelo pravi, da mora (!) državni tožilec preganjati vsako kaznivo dejanje, tudi če je v konkretnem primeru še tako neznatno in dasi pregon ni umesten iz drugih važnih razlogov (oportunitetno načelo).

⁶ Načelo zveznosti (koneksitete).

⁷ O instituciji »zaupnika« govoremo pozneje.

⁸ Po nemškem zakonu o mladinskem sodstvu (§ 30) ima pravico biti navzoč pri vseh opravilih, pri katerih sme biti navzoč obdolženec. Tudi po našem k. p. se mu morajo dostaviti vse odločbe, ker ima pravico pravnega leka tudi zoper voljo obdolženca (§ 324, odst. 3., k. p.).

⁹ V Avstriji sme sodnik prepustiti vse nadaljnje odredbe pomožnim organom, če prevzamejo nadzorstvo in skrb za osebo maloletnika (§ 2 zak. o mlad. sodstvu).

¹⁰ Po avstrijskem in nemškem zakonu o mladinskem sodstvu ima sodnik izbiro, izreči sme kazen ali vzgojno odredbo. Po našem kazenskem zakonu sme mladinski sodnik maloletnika »kaznovati« le v nekem izjemnem primeru (storitev zločinstva v zavodu).

O B Z O R N I K

Dr. Beneš in problem unitarizma

V decembru lanskega leta je imel češkoslovaški zunanji minister dr. Edvard Beneš v Novih Zamkih obsežen govor o slovaškem vprašanju. Govor je bil preveden v francoščino, objavljen v februarškem zvezku pariškega »Le Monde Slave« in pozneje v ponatisu, ki nam je pri roki.*

Predavanju dr. Beneša daje poseben poudarek to, da razglablja problem če-

škoslovaškega unitarizma odnosno slovaške avtonomije in narodno-političnega separatizma z vidika mednarodne politike. Gre za češkoslovaški problem, toda v širšem smislu gre za splošnejši problem: namreč za to, kakšne posledice bi imela za usodo posameznih srednjeevropskih držav njih politična drobitev v manjše, med seboj le ohlapno povezane dele, ki bi se razvijali povsem centrifugalno? Ne gre za vprašanja politične in gospodarske samouprave v enotnih državah ali za

kulturne in jezikovne probleme, marveč za to, ali lahko obstojita v kateri državi dve, morda celo več narodnosti, čijih vsaka si prisvaja suverenitetno pravico?

Dr. Beneš torej razpravlja o problemu slovaške avtonomije in separatizma z višjih vidikov vnanje politike. Na tem področju mu ne bo mogel nihče odreči avtoritativnosti. In če prihaja k sklepu, da bi ustvaritev avtonomne Slovaške na osnovi priznanja Slovakov kot posebnega naroda v temelju zamajala in oslabila mednarodni položaj češkoslovaške, mu moramo verjeti bolj kakor raznim separatističnim voditeljem, ki poznajo in uvažujejo samo svoje posebne regionalne, največkrat pa celo samo strankarske interese.

Dr. Beneš predvsem ugotavlja daljnosežne spremembe med dobo postanka naših nacionalnih držav in sedanostjo.

»Evropa je danes razdeljena na dva tabora: V enem vztraja notranja politika pri ideologiji parlamentarne in politične demokracije, kakor je izšla iz treh revolucij XVII. in XVIII. stoletja: ameriške, angleške in francoske, in ki je obvladala ves politični razvoj XIX. stoletja. V drugem taboru so zoper to ideologijo postavili novo antidemokratsko doktrino, ki sloni na ideji kolektivne diktature ene same politične stranke in diktature nje voditelja. Ta doktrina se opira na prenapeto nacionalno čuvstvanje in na teorijo totalitarne države, to se pravi, avtoritarne države, ki ji je posameznik neomejeno podrejen in ki prevzema nove, zlasti važne gospodarske funkcije ter tako hočeš-nočeš vodi k nekemu državnemu kolektivizmu. Logično svoji demokratični doktrini dopušča prvi tabor v mednarodnem življenju demokracijo, enakost držav in narodov, duha mednarodnega miru in mednarodno arbitražo, vsa načela Društva narodov in vso njegovo mirovno politiko. Drugi tabor zametuje v praktični evropski politiki koncepcijo mednarodnega miru, prav tako enakopravnost narodov, takisto odklanja politične metode Ženeve in se zavzema za teorijo predvojne politike velesil, kar pomeni opozicijo zoper celotno stanje v današnji

Evropi, ki sloni na obstoječih pogodbah.«

To so temeljni obrisi vnanjepolitičnega položaja, ki so dobili letos samo še ostrejšo potezo. Usoda držav in narodov na najbolj občutljivem in zapletenem ozemlju Evrope, v Srednji Evropi s podaljškom na Balkanu, se giblje v ožini med tema dvema taboroma, katerih vsak predstavlja posebno svetovnonazorsko in svetovno-politično koncepcijo.

Nobenega dvoma ne more biti, da je samo v drugi koncepciji zagotovljen obstoj češkoslovaškega naroda, njegove nezavisnosti, teritorialne integritete, vseh njegovih civilizacijskih vrednot, njegove gospodarske prosperitete in celotne nacionalne bodočnosti. »Svetovna vojna«, pravi dr. Beneš, »ni s tem, da je obudila v življenje narode in jim dala politično edinstvo, samo kronala boja za popolno aplikacijo narodnostnega načela v Evropi, marveč je tudi dovršila in hkrati pognala na najvišjo točko razvoj ter nacionalno in politično edinstvo dveh velesil, ki nas morata posebno zanimati: Nemčije in Italije... V tem položaju je jasna naloga našega rodu. Usoda nas kliče, da ob strani velikih nacionalnih celot: angleške, francoske, nemške, italijanske in ruske, izpopolnimo našo poljsko, češkoslovaško, jugoslovansko, grško i. dr. celoto. Ob naši strani je velik nemški blok s 60 ali 70 milijoni ljudi, italijanski blok s 40, ruski s 160 milijoni. Ali vidite, kako težavna je v takem okolju bodočnost Letonske, Estonske, Litve? Usoda je naložila naši generaciji nalogo, da v sedanjih novih pogojih zagotovi obstoj našega naroda, da ga pripravi za te pogoje, ga okrepi ne le v kulturnem in moralnem pogledu, marveč tudi materialno, to se pravi: številčno. Tudi mali narod ima pravico hoteti, da bi bil v tem pogledu velik. V takem smislu sem bil vedno goreč nacionalist in ne bom nikdar nehal izpovedovati tega logičnega češkoslovaškega nacionalizma.«

Razglabljujoč današnji režim v Nemčiji in Italiji prihaja dr. Beneš do sklepa, da politične in ekonomske ideje obeh diktatur ne morejo imeti trajnih uspehov in da se utegne v tem pogledu mar-

sikaj spremeniti. Nekaj pa bo nedvomno ostalo: oba režima sta dovršila popolno narodno in državno unifikacijo. Pohod na Rim l. 1922. je bil samo zadnja etapa risorgimenta in Hitler je končno dovršil Bismarckovo delo: to je zgodovinski uspeh diktatorskega režima v Italiji in Nemčiji. Sosedni narodi nikakor ne morejo biti ravnodušni nasproti temu pomembnemu dejstvu. Tiče se tudi njih. Sega tudi v njihovo usodo, ki je hočeš-nočeš zapletena z zgodovinsko usodo sedov.

»Ali bomo začeli razumevati, na Češkem in na Slovaškem, zlasti pa tu na Slovaškem, da je današnji smoter Čehov in Slovakov: končno dovršiti zgodovinski razvoj, ki je vodil do zedinjenja naših dežel in drugih narodov srednje Evrope, ustvariti močno nacionalno telo, ki bo enotno, številčno silno, in bo lahko v bodočnosti kljubovalo vsem napadom narodov, ki so se že pred nami v nacionalnem pogledu popolnoma izoblikovali?... Celo slepci lahko danes vidijo, kako so se v teku petnajstih let povojne borbe zbrale z vseh strani sile reakcije in nacionalne ekspanzije, čijih prvi cilj je, škodovati našim mejam, nato pa zasejati konflikte in neredne med nami, nas razdeliti politično in nacionalno ter nas naposled vreči tja, kjer smo bili pred l. 1914.

Prehajajoč k posebnim razlogom, ki zahtevajo popolno zedinjenje in ki govorijo zoper avtonomizem, poudarja dr. Beneš, da so v območju nemškega naroda mnogo večje jezikovne razlike nego med Čehi in Slovaki. »Znano je, da imajo v Švici nemško narečje, v katerem pišejo in poučujejo v šoli in ki ga pruski Nemec v splošnem ne razume. Vemo, da je danes bistvo narodnega edinstva predvsem v kulturni skupnosti (communaute de culture), v psihološkem občutju političnega in moralnega edinstva, v politični skupnosti in premišljeni volji, ustvariti skupno narodno zavest. To zavest in voljo moramo imeti v najvišji meri, vse drugo je postranskega značaja.«

Glede kulturne in jezikoslovne unifikacije je dr. Beneš mnenja, da je za-

deva bodočega razvoja; osebno veruje v to, da se utegneta češki in slovaški jezik vzajemno tolikanj prepojititi, da bo nastal skupni književni jezik, vendar se mu to ne zdi važno. V okviru političnega edinstva in kulturne skupnosti (torej ne: kulturnega izenačenja, spojitve ali celo hegemonije tega dela nad onim) je dovolj prostora za različnosti, ki ustrezajo zgodovinskim dejstvom, psihološkim, moralnim in kulturnim potrebam. Takisto ne sodi pod pojem avtonomije in separatizma težnja po upravni decentralizaciji, ki je v skladu z načeli demokracije. Ob koncu osmega poglavja svojega govora dr. Beneš ponovno naglašja narodno-politično edinstvo kot najvišji politični smoter sedanje generacije. »Če naš rod ne bo umel uresničiti tega cilja, tedaj bo ostal v zgodovini našega naroda generacija, ki nima ne zrelosti ne poleta, generacija, ki tone v majhnosti, namesto da bi bila nositeljica ekspanzije in napredka; ostal bo generacija poraza, ne pa generacija zmage in trumfa.«

Argumenti dr. Beneša kažejo prodornost in prepričevalnost. Politični praktik in teoretik, mednarodno široko razgledan državnik je v svojem »Govoru Slovakom« povedal, zakaj niso iz razlogov, ki ne zavise samo od dobre volje odgovornih državnikov, izvedljivi teoretično morda vabljivi načrti avtonomističnih ideologov. Problem malega naroda ni v teh časih samo kultura, zlasti še ne zgolj jezikovna kultura. Problem malega naroda je tudi njegova fizična odpornost, njegova notranja in vnanja politična moč. Le te pa ni v drobitvi, v sredobežnem političnem razvoju. Najognjevitější zagovornik Društva narodov prehaja kot realističen politik k skepsi o politični vrednosti idej in zasnov, ki potekajo iz precenjevanja moralne moči in razumskih spoznav. Pred zgodovinskim valom reakcije in imperializma močnih narodov je pri majhnih in srednjih narodih potrebna politika Svatoplukovih zvezanih palic.

* Edouard Beneš, Discours aux Slovaques sur le présent et l'avenir de notre nation.

B. B-o.

Novi goriški nadškof proti Slovencem

Ko je bil 23. septembra t. l. ustoličen novi goriški nadškof Carlo Margotti, je v svojem nastopnem govoru izjavil, da slonijo njegove pastirske dolžnosti na ljubezni in milosrčnosti, in da je na njegovem grbu zapisano: »justitia et pax«.

Že prva njegova dejanja pa pričajo, da je prišel s trdnim namenom in z izdelanimi načrti, da sistematično romanizira slovenski del goriške nadškofije.

V vodstvo centralnega bogoslovnega semenišča je imenoval samo Italijane. Med vzgojitelji slovenskih in hrvatskih bogoslovcev iz goriške, tržaško-koprske in poreško-pulske škofije ne bo odslej več niti enega slovanskega duhovnika. Fašistična vlada je v juniju odstranila iz semenišča podvodjo profesorja Antona Rutarja in ga internirala v Umbriji, druga dva slovenska bogoslovna profesorja pa je konfinirala v Gorici. Ko je posvetna oblast na tak brutalen način izvršila prvi del naloge, je cerkvena oblast po novem goriškem nadškofu storila drugo: na izpraznjena profesorska mesta so bili imenovani samo Italijani. Taka je pravičnost obeh Rimov.

23. oktobra t. l. pa je izdal nadškof Margotti pod številko Prot. N. 109/34 nov pravilnik za centralno semenišče v Gorici. Pravilnik je bil razglašen bogoslovcem na obletnico fašistovskega pohoda na Rim, 28. oktobra. Pravilnik je potrdila rimska kongregacija za semenišča — torej je zanj odgovoren tudi Vatikan. Iz zanesljivega vira smo doznali, da je smernice za pravilnik dal papež osebno.

Pravilnik določa v točki 6, da je *uradni in občevalni jezik italijanski*. Slovenski in hrvatski bogoslovci se torej ne bodo smeli med seboj razgovarjati v materinščini. Ta papeški odlok bije v obraz naravni pravici človeka in človeškemu dostojanstvu. Prepovedano so logično seveda tudi molitve, petje, predavanja v slovenščini ali hrvaščini.

Latinščina se bo rabila samo pri pouku, za katerega je to zahtevano, toda izgovarjati se bo morala po italijanskem načinu.

Po členu 3 se bodo morali bogoslovci oblačiti po laškem načinu. Predpisana je namreč rimska črna halja, ki sega do pet, črna pelerina do kolen in klobuk »alla romana«, ki mu naši ljudje na Primorskem pravijo »gnздо«. Tako naj bi že smešna obleka slovanske bogoslovce neprestano spominjala, da so pod laškim cerkvenim oklepom. Kdor bi odložil to obleko med letom ali tudi v počitnicah, se po členu 4 izključi iz bogoslovnice.

Vsa pisma, ki jih bogoslovci prejemajo ali odpošiljajo, so pod cenzuro ravnatelja (čl. 6). Izvzeta je samo neposredna korespondenca s škofom.

Strogo je prepovedano prinašati v semenišče knjige in periodične publikacije, ki ne bi bile odobrene od ravnateljstva (čl. 7). Prepovedano bo tedaj slovenskim in hrvatskim bogoslovcem čitati slovenske in hrvatske knjige.

Ta odlok »miroljubnega in pravičnega« nadškofa je napravil na slovensko ljudstvo močen in porazen vtis. V njem se očituje namera Vatikana, da slovanskemu duhovniškemu naraščaju zlomi hrbtenico in da stvari iz njega voljno orodje za poitalijančevanje lastnega naroda.

Kakor smo doznali, pa je goriski nadškof medtem že pripravil drugo odredbo, ki ne zaostaja po krivičnosti za prvo. Po tej naredbi bo moral biti odslej uradni jezik med škofom in njemu podrejenimi duhovniki vse škofije izključno italijanski.

Tako postopanje goriškega nadškofa in Vatikana z jugoslovansko večino v Julijski Krajini je celo v ostrem nasprotju s postopanjem istega Vatikana z nemško manjšino na južnem Tirolskem. Saj je papež postavil Nemcem za škofa Nemca, ki ni bil niti italijanski državljan. Bogoslovno semenišče v Briksenu je popolnoma nemško. Rektor, podvodja in vsi člani vodstva so zavedni Nemci. Občevalni jezik je nemški, da, celo pouk se vrši v nemškem jeziku! Bogoslovci imajo nemško petje, nemško knjižnico, nemška predavanja, nemško nošo.

Zakaj tedaj taka dvojna mera Vatikana in cerkvenih oblasti? V uvodu nadškofovega odloka čitamo, da je bil od-

lok sporazumno s kongregacijo izdan »edino za pravo duhovno in moralno napredovanje ljubljenskih bogoslovcev«, resnično pa je Vatikan s tem odlokom ugodil vsem zahtevam fašističnih oblasti in borbi fašistovskega tiska proti bogoslovnemu semenišču. Radi tega moramo ugotoviti grenko resnico, da tega odloka ni papežu in kardinalom rimske kongregacije vdihnili sveti Duh, ampak duh fašizma.

Ko je bil nadškof Margotti prestavljen iz Carigrada v Gorico, je njegovo osebno glasilo »La Vie catholique« pisalo, da je njegovo imenovanje za goriškega nadškofa z velikim zadovoljstvom pozdravil tudi jugoslovanski episkopat.

Vemo, da se je eden naših škofov, ki je čutil vestno dolžnost posredovati v zadevi goriškega nadškofijstva pri Vatikanu, vrnil v domovino z veselo novico, da pride na goriško stolico »pravičen« mož, ki si je v mednarodnem življenju razširil obzorje in ki pozna in ljubi Slovane. Tudi so tedaj nekateri katoliški listi, med njimi tudi ljubljanski, pozdravljali nadškofa Margottija kot moža nove pravične smeri. Nista jih bila pač že dovolj poučila primer s prvim naslednikom nadškofa Sedeja in primer sedanjega reškega škofa.

Upamo, da bo po teh bridkih dokazih tudi jugoslovanski katoliški episkopat moral izpremeniti svojo sodbo, in da bodo oni voditelji katoliške cerkve, ki niso udarjeni s slepoto, morali ugotoviti, da se Vatikan noče in noče odmakniti od svojega protislovanskega stališča. Pričakujemo pa tudi dejanj od jugoslovanskih katoliških škofov, ki so sinovi cerkve, znanilke pravičnosti in ljubezni, pa tudi sinovi našega naroda. Po tem dvojnem naslovu so dolžni izpregovoriti, ker bi molk bil težak, nepozaben greh!

Nikola Tesla o L. Adamichu

Na klevete in natolcevanja, ki jih je nagromadil Louis Adamich v svojem pamfletu »Povratek domorodca« proti naši državi in našemu kralju, je nastopil naš veliki znanstvenik in izumitelj Nikola Tesla z zelo temperamentnim član-

kom v velikem dnevniku »Newyork Times«. Med drugim piše to-le:

»Veliko se je pisalo o Jugoslaviji in njenem narodu, toda mnogo Amerikancev stoji pod vplivom napačnih informacij, kajti politični sovražniki in agentje so širili mnenje, da živijo v Jugoslaviji različne narodnosti, ki se medsebojno sovražijo in ki so proti svoji volji združene v celoti. Resnično pa so vsi Jugoslovani — Srbi, Slavonci, Bosanci, Hercegovci, Dalmatinci, Črnogorci, Hrvatje in Slovenci — narod istega plemena, ki govori isti jezik in ki ima skupne nacionalne ideale in tradicije.

Ob koncu svetovne vojne je ustvaril Kralj Aleksander politično enoto in tako ustanovil veliko in močno državo. Vsi Slovani na Balkanu so jo pozdravili z veseljem, toda treba je bilo časa, preden se je narod prilagodil novim razmeram.

Jaz sem rojen na Hrvaškem. Hrvatje in Slovenci niso nikdar imeli možnost boriti se za svojo svobodo. Srbi pa so se vojevali za svobodo in cena osvoboditve je bila plačana s srbsko krvjo. Vsi pravi Hrvatje in Slovenci priznavajo to s hvaležnostjo.

Že od vsega začetka, ko je bila po prizadevanju Kralja Aleksandra ustvarjena Zedinjena Jugoslavija, so skušali njeni sovražniki na vse načine povzročiti razdor in so sejali neslogo in širili tendenciozne vesti. Primer te vrste je knjiga Louisa Adamicha »Povratek domorodca«, ki je baje pisana po pogojih Gugenheimove nagrade za književnost, ki pa mrgoli političnih klevet.

Preko njegovih denunciacij (= obsoodb) lahko preidemo s preziranjem. Ene stvari pa ne moremo dopustiti.

G. Adamich zelo glasno govori o sovražstvu in o neslogi med Hrvati, Slovenci in Srbi, toda zadnji dogodki so pokazali lažnivost takih trditve. Dežele, ki bi po njegovih trditvah morale biti v odprti revolti, so pokazale največjo vdanost Kralju Jugoslavije. To izhaja iz raznih poročil v »Newyork Timesu«, posebno pa iz izredno živega in dramatičnega opisa pogreba.

Smrt Kralja je najgloblje pretresla vso deželo, toda sovražniki, ki pravijo,

da to pomeni razpad Jugoslavije, se varajo v svojih nadah, kajti plemenita kri Velikega človeka je le še bolj cementirala njene dele in ojačila narodno strukturo. Kralj Aleksander bo dolgo živel v spominu svojega naroda. On je herojska postava orjaške veličine, on je Washington in Lincoln Jugoslovanov: kakor Washington sposoben in neustrašen vojskovodja, ki je osvobodil svojo zemljo izpod tujega jarma; kakor Lincoln moder in patriotski vodja, ki je umrl mučeniške smrti.«

Pod naslovom »Nujna zdravstvena naloga«

je priobčil dr. Joža Bohinjec v »Jutru« z dne 6. novembra 1934 uvaževanja vreden članek, ki se v nekaterih odstavkih dotika vprašanj o političnem udejstvovanju inteligenčnih in strokovnjaških krogov. Dr. Bohinjec se v članku bavi predvsem z zdravstvenimi problemi in kliče zdravnikom: »Zdravniki, vi predvsem nosite odgovornost za zdravstveno politiko v občinah, v banovinah in v državi — zato na plan in ven iz brezbriznosti. Koliko zdravnikov sodeluje v občinskih odborih, koliko je zdravnikov v banovinskem svetu, koliko v naši delegaciji poslancev in senatorjev? Morda so to pasivno zadržanje zdravnikov deloma zakrivili činitelji z omalovaževanjem važnosti zdravnikovega dela v javnem življenju, v znatni meri pa za to stanje odgovarjajo zdravniki sami.« Pisec se s tem pozivom loteva zelo perečega in danes posebno aktualnega vprašanja, v koliko naj se inteligenčni poklici kot zastopniki strok udeležujejo političnega življenja. Ne samo v zdravstvenih zadevah, ampak tudi v mnogih drugih strokovnih vprašanjih našega javnega življenja je občutno pomanjkanje strokovnjakov, ki bi delovali s svojim strokovnim znanjem na političnem polju. To vemo vsi in to se često tudi jasno vidi v nezadostnih in strokovno pomanjkljivih ukrepih občinskih, banovinskih in državnih oblasti. Politična neaktivnost zdravnikov in drugih strokovnjakov res nosi velik del krivde na teh razmerah, toda najprej bi bilo treba pogledati, odkod prihajajo

vzroki za tako nezanimanje. Kolikor se tiče strokovnjakov samih, bi bilo le pozdraviti, če bi se moglo med inteligenti razvneti močnejše politično hotenje. Dokler pa med strokovnjaki samimi ne zmaga prepričanje, da se dajo strokovna vprašanja uspešno in pravilno reševati s političnim delom, in dokler se ne odstranijo ovire, ki inteligentom onemogočajo politično delo za njihovo stroko, toliko časa naj bi vsaj oni naši intelektualni delavci, ki stojijo na političnem proprišču, intenzivneje zahtevali posvetovalno sodelovanje strokovnjakov. To je tudi v sedanjih prilikah mogoče, ker bi se takemu delu noben strokovnjak ne hotel odtegovati. Toda kaj se godi? Politični faktorji premalo izrabljajo strokovno pomoč. Da ostanemo zaenkrat pri zdravnikih. Zdravniki imajo priliko, da oddajajo svoje posvetovalno mnenje glede vseh važnih zdravstvenih vprašanj v sanitetnih svetih. V teh strokovnih organih bi se lahko iniciativno reševale zadeve, za katere laiki nimajo dovolj zanimanja ali znanja, tam bi se lahko pretresali n. pr. zdravstveni proračuni. Koliko naših zdravnikov, ki jih dr. Bohinjec kliče na plan, je že imelo priliko videti občinske, banovinske in državne proračune, preden so bili izročeni političnim instancam? Kakšno je sploh poslovanje takih posvetovalnih organov? Dr. Joža Bohinjec bi moral te, javnosti neznane zadeve prej preiskati, preden bi bil upravičen valiti glavni del krivde na zdravnike. — Sicer se pa z njegovim pozivom strinjamo. Samo posvetovalna vloga strokovnjakov se nam zdi preneznatna, treba bi bilo, da bi bili strokovnjaki tudi tam, kjer padajo končne in obvezne odločitve. Zato le želimo, da najde dr. Bohinječev apel primeren odmev. Naj se že konča odiranje strokovnjakov od političnega dela in naj se revidira mnenje, češ, da so poklicni politiki tudi v čisto strokovnih vprašanjih raznih strok zadostno verzi-rani.

Dr. Z.

Prirodoslovno društvo v Ljubljani

Med Slovenci je prevladovalo in deloma še vedno prevladuje zanimanje za historične in filološke vede. Prav

zanimivo dokumentirajo podrejeno vlogo prirodoslovnih ved zapovrstna glasila ljubljanskega muzejskega društva: pod nemškimi vodstvom ustanovljenemu prirodoslovnemu časopisu sledijo glasila mešane vsebine, v katerih pa bohotno prevladuje zgodovina; povojni *Glasnik* ima sicer tendenco, gojiti prirodoslovne in zgodovinske vede v enaki meri, toda tudi to se ne posreči — 9. letnik izide brez prirodoslovnih prispevkov. Korekturo te disharmonije je bilo težko doseči v okviru mešanega društva. Tako je prišlo letos do ustanovitve *Prirodoslovnega društva* v Ljubljani, čigar program sega daleč preko onega, ki so ga vršili prirodoslovci v prejšnjem mešanem Muzejskem društvu.

Novo društvo ne služi ožjim interesom kake manjše pokrajine, še manj interesom enega samega zavoda, ampak hoče združevati vse slovenske prirodoslovce, znanstvenike in ljubitelje prirode, in priboriti sčasoma prirodoslovnim vedam ono mesto, ki jim gre v življenju modernega naroda. Širok in trden temelj bo polagalo s poljudnim znanstvenim delom, s predavanji (pač v okviru ljubljanske ljudske univerze), z mesečnikom *Proteus*, ki šteje že sedaj preko 1000 naročnikov. Znanstvenikom pa so namenjene *Prirodoslovne razprave*. Pravzaprav ne samo znanstvenikom, ampak tudi prijateljem društva, ki naj z naročnino podpirajo izdajo znanstvenega lista, čeprav vsebina ni namenjena lajku. No, takih »mecenov« smo našli komaj 100... In vendar so nam *Prirodoslovne razprave* absolutno potrebne ne samo kot forum, kjer dokumentiramo svojo znanstveno delavnost, ampak tudi kot glasilo, po katerem smo z vsem znanstvenim svetom v zvezi — saj prejemamo že sedaj čez 300 glasil v zameno!

Jedro društva pa tvori *znanstveni odbor*, sestavljen iz najbolj prominentnih zastopnikov matematično - prirodoslovnih ved.

Navzlic težkemu začetku upamo, da bo postalo *Prirodoslovno društvo* skupna hiša vseh slovenskih prirodoslovcov. Proti lastni želji je imela prirodoslovna sekcija Muzejskega društva strokovno in pokrajinsko omejen značaj. Strokovno omejevanje je premagano, v novem društvu gre

kemiji, fiziki, matematiki odlično mesto. Pokrajinskih spon pa se še nismo rešili. Zato ponavljamo: ni naša naloga, da bi služili samo Ljubljani, ali samo »Kranjski deželi«... L. K.

Dve važni kulturni ustanovi

V ponedeljek dne 19. novembra je pričela svoje znamenito misijo *ljudska univerza* s predavanjem profesorja ljubljanske univerze dr. Nikole Radojčiča. S tem se je zopet začelo delo, ki se je v Ljubljani že večkrat poskušalo, pa je vedno obstalo sredi pota. Nova brazda je zarezana; želimo, da se njiva orje uspešno naprej.

O ciljih, potih, vsebini, obsegu, o tehniki dela, o pedagoškem pomenu ljudskih univerz smo slišali že mnogo razprav in nazorov. Sedaj je s teoretske strani obravnaval to vprašanje prof. dr. K. Ozvald v javnem predavanju. Zdi se pa, da bo treba dosedanje nazore o ljudskih univerzah nekoliko prilagoditi duhu sedanjega časa. Predvojno naše gledanje na narod in državo, na tvorne duhovne sile so v marsičem nekoliko drugačne, nego so bile poprej. Predvsem pa so postale potrebe drugačne. Danes je vloga poedinca v duhovnem življenju naroda tesneje speta in sklenjena z delom in ustvarjanjem nacionalnih skupin, strogi individualizem se povsod umika kolektivnemu gledanju nacionalnih, družabnih in državnih problemov. Posebno pa je treba paziti na nacionalno plat njenega dela, da ne doživimo v drugi izdaji brezsmotnosti in kolebanja ljubljanske radiooddajne postaje.

Ljubljanska radiooddajna postaja je druga važna slovenska kulturna ustanova, ki zasluži posebne pozornosti. Njena zgodovina in njena sedanost nista zadovoljivi. Velikanski njen pomen ni dovolj upoštevan. Lansko leto so poskušali nekateri kulturni krogi, da bi približali postajo slovenski kulturi in jo usmerili v času odgovarjajoč pravec, pa je poskus ostal samo poskus. Morda so pri tem igrali veliko vlogo tudi izvenkulturni in izvenpolitični momenti. Dočim je namreč na ljudski univerzi v prvi vrsti zainte-

resiran duhovni kapital, je pri radijski postaji važen agens materialni kapital. Pri takih stvareh pa se rado izkaže, da je materija močnejša nego duh. Kljub temu naj bi tudi radijska postaja ostala kulturna ustanova in naj bi gojila več stikov z drugimi kulturnimi edinicami.

Dr. Z.

Nova revija »Ideje«

Miloš Crnjanski je pokrenil tednik pod imenom »Ideje za književnost, politiko in družabna vprašanja«. V uvodniku prve številke je orisal duhovne prvine novega tednika. Izhajajoč iz dejstva sodobne gospodarske krize odklanja nacijonalizem kot sredstvo, ki naj bi nas dovedlo do potrebnih novih vidikov. Rešitev vidi v »velikih, kolektivnopolitičnih verah, ki edine ustvarjajo pomirjenje, zaupanje, voljo za delo in žrtev in to je, ko govorimo o ljudeh, bolj potrebno od vsega drugega: upanje«. Niso niti logika, niti nacijonalistična tolmačenja, podrobno delo, krpanja, to, kar dandanes človek išče na političnem polju, temveč je to presek, široki idejni zamah in neusmiljena izvršujoča sila. Smatra, da je naša država izločena iz gospodarske in duhovne krize Evrope. Smešen in politično mrtev bo zato prej ali slej vsak, ki gleda na naše probleme skozi nemška, italijanska ali ruska očala. »Pezo obupnega položaja, nezadovoljstva, strahu pred bodočnostjo zastopajo pri nas oni, ki živijo od preteklosti, to je od samoprevare.« Naš kmetijski značaj (80 % kmetov) daje državi posebno barvo. »V nas je sto narodnih sil, ki morejo — izenačene in združene — čvrsto zajeti ne samo naše meje, sam pojem države, temveč tudi ideje ustvarjanja boljše družbe.« Niti kmetje, niti delavci ne ovirajo izenačenja, ker obstoja od začetka XX. stoletja globoka zveza med našimi težavami in mislijo narodnega edinstva. »S to mislijo smo združevali, celo za časa vojne, optimizem, potrpljenje in moralo. Po vojni so apatija, regionalizem in provincijalizem skoro ubila voljo, ki je bila v nas v prvih letih miru. Ni treba sicer, da oponašamo zunanji svet.« »Vendar je pri nas nov nacijonalni val ne sa-

mo logičen zaključek dosedanjih naporov, temveč tudi potreba in edina nada.« »Naša nacijonalna ideja edinstva, stapljanja, osvoboditve od tujega, je potrjena s hekatombami. Od vizije nove države in nacije se ne da odnehati. Bilo bi boljše, da nas ne bi bilo, nego da se briše, izopači in razbije to, kar je bistveno in ostra črta čistega lika našega naroda.« V članku »Načrt za nacijonalno zbiranje sil« v tretji številki razpleta Crnjanski te misli. Ostro zavrača liberalizem, češ, »da bi bila po tej modrosti država predvsem za to, da bi bila za osebnost čim udobnejša. Ona bi bila Elizijaska poljana za peripatetične šetnje in razgovore politikov in vodilcev, stalna tema prepira »intelektualcev«, občja last načitanih in nedošolanih dijakov; dobrohotna zajednica, v kateri lahko vsak gode, kakor ga je volja in v kateri vidi vas svojo srečo v svobodnem kuhanju žganja. Poleg navidezne cenenosti trgovine, prometa, pravljanja in sojenja. Poleg posebno absurdne šolske vzgoje kot znaka človeškega napredka. Namesto takih ideologij je treba danes zbrati nacijonaliste vseh nians... V svojem jedru izrazito kmetškega in vojaškega značaja nima narod nobenega interesa, da vzdržuje tradicije in lažne parole svojih »frakarjev«. S tem slojem je treba spojiti aktivno vse sile naših dosedanjih nacijonalnih organizacij.« Ni opasnosti za naš narod od zunanjih sovražnikov; ona leži v naših duhovnih problemih. »Pri njihovem reševanju more izgubiti herojski lik, svoje ostre črte in moralo prekaljenega in stoletnega izdržljivca; nacijonalno moralo, ki jo je imela tudi njegova najsiromašnejša gorska koča.« Ta narod je še tu. »Niso mu potrebne liberalne ideje, niti laskanje posameznim pokrajinam in plemenskim delom, temveč aktivnost generacij, ki so bile z njim v trpljenju in so mu rekle, kar je bilo treba, neizprosno v obraz.« Sedanjih problemov se ne da rešiti brez političnega idealizma. Treba je potisniti v kraj »diskusije državnopravnih in nacijonalnih hemozoidarjev.« Politični in socialni realizem je mogoč samo, če si ga zamislimo v okviru kakega naroda. Praktično se bodo opravili veliki politični posli z ekonom-

skim in političnim realizmom na temelju zavesti in instinktivnih omejitev v kolektivnem, vendar v nacionalnem okviru naroda. Težiti moramo k popolnem koordiniranju naših narodnih društev. O *generaciji dijakov-borcev* piše Božidar Purić in pravi med drugim: »Iz neke čudne in z ničimer utemeljene demagogije so mnogi naši pisci iz časa vojne, pa tudi pozneje, skovali legendo o razliki med našim seljakom in izobražencem. Govorilo se je, da je naš seljak nekoliko sulic pred našo inteligenco, nevredno in od zapada pokvarjeno... Naš nacionalni izobraženelec, često prezrt in neupoštevane, včasih celo zasmehovan in oklevetan, vedno brezimeni in neznani junak, je znal z najskromnejšimi sredstvi, pa tudi brez vsakih sredstev nositi državo preko vseh težav in jo je ohranil vedno s svojo silo in potrpljenjem svetlo in čisto. Ne samo, da jo jača in brani na vsak korak, temveč jo v svoji bedi in siromaštvu širi in zedinjuje, kar se je zdelo včasih nekako neskomno brezumje. In tihoma in potrpežljivo prenese vse dobe neuspeha in sramote, splošne in svoje osebne, vedno neskaljenega pogleda v bodočnost, ki jo bo, žrtvujoč sebe, odkupil in izkopal.« Božidar Borko je prispeval esej o *sedanji slovenski književnosti*. Označuje jo s tremi znaki: razkosanost, premoč ideologije nad umetniškim ustvarjanjem in — invazija prevodov. Dr. Alojzij Zalokar razpravlja o *orientaciji slovenskih intelektualcev*. Oni so se po avtorjevem mnenju — brez razlike svetovnonazorske usmerjenosti — oddaljili od narodovega življenja, vsled česar »se je pravo razumevanje za nacionalne probleme in odnose v Jugoslaviji intenzivneje in plodneje zakoreninilo v širokih masah, nego v krogih inteligence.« Inteligenca mora sama od sebe spraviti svoje funkcije v sklad s funkcijami drugih narodovih slojev. »Treba ji je manj individualistične izoliranosti, pa več kolektivnega čuta, da se bo restavrirala in postala aktiven, sodločujoč faktor v narodnem življenju. Najbližja priložnost za tako novo duhovno orijentacijo se ji nudi pri izgradnji in jačanju jugoslovskega nacionalizma. Pri tem delu se bodo odprli novi vidiki in novi proble-

mi, gospodarski, socialni in kulturni, ki bodo zahtevali harmoničnega, kolektivnega napora in truda, da se rešijo v splošno korist.«

Že gornji odlomki iz bogate in pestre vsebine dokazujejo pokretaško voljo »Idej«. Potrebna nam je danes bolj ko kdaj prej.

S. B.

Otvoritev »akademskega leta« na tržaški univerzi

18. novembra leta tisoč devetsto in trideset četrtega po Kr. r. ali leta XIII. fašistične ere se je na univerzi v Trstu »akademsko leto« otvorilo na način, ki je gotovo edin v zgodovini visokih šol.

V veži šolskega poslopja so bili zbrani visokošolci, oblečeni v črnih srajcah, karabinerji v veliki paradi pa so tvorili spalir pri vhodu v poslopje in v slavnostno dvorano. Na dvorišču pa so bili razvrščeni akademska kohorta fašistične milice, ki se diči z imenom Dalmatinca Rismonda, po en oddelek infanterije, pešadijske artilerije in težke artilerije ter skupina visokošolcev, za katere se je ob tej priliki otvoril tečaj za rezervne častnike.

Slavnost je otvoril rektor profesor Undina, ki je že v uvodu svojega nagovora poudaril, da se letošnja slava docela razlikuje od prejšnjih, ker »bo taka, kakršna se najbolj spodobi državi, ki je stoodstotno nacionalna. »Zato bo atmosfera letošnje slavnosti bolj militaristična in politična kakor znanstvena. Radi tega pride tokrat naša vojska, ki smo nanjo tako ponosni, tudi materialno med nas in ne samo po svojih predstavnikih kakor nekdanj.« Rektor Undina ni s svojimi besedami nikakor pretiraval. Kajti že njegov govor je bil le slavospev o tem, kako so vsi univerzitetni profesorji in asistentje brez izjeme včlanjeni v fašistični stranki in v pristojnih fašističnih strokovnih organizacijah in kako se je akademski oddelek fašistične milice od svoje ustanovitve leta 1925. dalje razvijal. Z zagotovilom, da »so pripravljene« za vsako eventualnost, je otvoril akademsko leto 1934/35. Za njim ni po starem akademskem običaju nobeden univerzitetni profesor imel znanstvenega govora,

temveč je prevzel besedo predsednik »GUF-a« (visokošolske fašistične skupine), ki je še bolj povzdigoval pomen fašistične milice in s posebnim ponosom ugotovil, da šteje akademska četa 400 pušk.

Kot tretji in zadnji govornik je nastopil general Zingales, ki bo vodil tečaj za rezervne častnike. Rekel je med drugim: »... Ne bom imel ne predavanja in tudi ne razvijal teze, pač pa bi rad iz svoje vojaške ljubezni in strasti spesnil visoko pesem našemu državljanu-vojaku, ki ga je fašistična vlada že ustvarila in ki ga še vedno izpopolnjuje; italijanski materi, ki vzgaja sinove ob herojskih povesti o vojni in v čednostih nove dobe, balili, ki se razvema in navdušuje ob sveti razlagi militarističnega nauka in duha; mladeničem, za katere bo letos v nekaterih razredih v učnem programu tudi vojna veda in ki si bodo v posebnih tečajih utrjevali dušo in telo, pri streljanju ostrili vid, pri raznih sportnih panogah ojačili mišice svojih nog in si pod vojaškim komandom in disciplino prisvajali vojaške čednosti...«

»... Vojaška priprava je sinteza življenja vsake države. Njena literarna, umetnostna, znanstvena in gospodarska zmožnost ima zelo velik pomen, toda njena moč napram drugim državam izhaja samo iz njene vojaške priprave...«

»... Radi te pravice in dolžnosti, radi tega ponosa in ljubezni (do vojaške priprave) je Italija javno z zakonom od 18. septembra razglasila, da sta v fašistični državi pojma državljan in vojak neločljiva. To je militaristična država, oznanjena od Macchiavellija, poskušena od Napoleona, zasanjena od Garibaldija, uresničena v dobi svetovne vojne. Ta vojna je bila šola, ki je italijanski narod izpremenila v vojsko pri Vittorio Venetu, v kompaktno in jako vojsko, ki je vir neizčrpljivih sil in dragocenih moralnih pridobitev...«

Kastracija kot očevalna odredba v smislu kazenskega zakona

Država ima interes na tem, da ostanejo vsi njeni člani plodni. Narod, čigar plodnost nazaduje, je zapisan poginu. Populacijski interesi in interesi državne

obrambe narekujejo državi dolžnost skrbeti, da se plodnost njenih članov ne uničuje na umeten način. Sterilizacija in kastracija sta torej huda zločina (hude telesne poškodbe; kakor znano, uničuje sterilizacija plodnost, kastracija pa uničuje poleg tega tudi spolni nagon) zločina ne glede na to, ali je prizadeta oseba privolila v dejanje ali ne. (Glej spis istega pisca: »Kako učinkuje privolitev na protipravnost kaznivih dejanj zoper življenje in telo?« — Slov. Pravnik 1934).

Včasih pa je kastracija potrebna, če gre za to, da se z njo prepreči večje zlo. Razlogi, zbog katerih je kastracija izjemoma dopustna, so ali medicinski ali kriminalnopolitični. Kastracija na podlagi evgeniške indikacije ni dopustna, saj zadostuje sterilizacija, da se prepreči razplod manjvrednih elementov. Kastracija je medicinsko indicirana, če je potrebna, da se odstrani resna nevarnost za življenje ali zdravje dotične osebe. Po nemškem sterilizacijskem zakonu iz l. 1933 (§ 14 ster. zak. in § 8 izvrš. naredbe) je taka indikacija podana, če so spolni organi prizadete osebe oboleli, da povzročata ali lelelost resno nevarnost za življenje ali zdravje in če se ta bolezen ne da izlečiti na drug način, ali če je treba iz istih razlogov odstraniti maternico, ali če je treba preprečiti ponovno nosečnost in se ta ne da preprečiti na drug način. Kastracija z vidika medicinske indikacije je dopustna tudi po naši zakonodaji. V takem primeru gre za dopustno zdravniško operacijo, saj je namen te operacije ozdravljenje bolne osebe. Dobro bi pa bilo, da bi se z zakonom (morda v zakonu o prekrških) kodificirala dolžnost, da mora zdravnik o taki operaciji v določenem roku poročati pristojnemu uradnemu zdravniku. Kršitev te zapovedi naj bi se kaznovala kot policijski prekršek.

Namen teh vrstic je govoriti o kriminalno-politični indikaciji kastracije. Sterilizacijski zakoni omenjajo to indikacijo le izjemoma. V Kaliforniji, Nebraska in Washingtonu je uvedena kastracija kot kazen za nekatere zločine zoper nravnost. V nekaterih državah Severne Amerike ima kastracija evgeniški značaj. Leta 1929 je Danska uvedla kastracijo seksual-

nih zločincev, dopušča jo pa le na predlog osebe, ki se naj kastrira, ali na predlog varuha. Po norveškem sterilizacijskem zakonu iz leta 1934 dovoljuje kastracijo sanitetna uprava na podlagi kriminalno-politične indikacije; za kastracijo iz medicinskih razlogov pa ni treba dovoljenja. Nemški zakon zoper nevarne zločince iz navade iz l. 1933. pa dopušča kastracijo kot očevalno odredbo, da štiti človeško družbo zoper nevarne seksualne zločince.

Kastracija uničuje razen plodnosti tudi spolni nagon, ima pa tudi neke druge neugodne posledice za prizadeto osebo. Pri kastraciji kot očevalni odredbi pa gre za interese občestva, ki se naj štiti nevarnih seksualnih zločincev; zato ne smejo pomisleki, ki se tičejo telesnega ugodja zločincev, odvracati zakonodajca od tega, da sprejme kljub temu kastracijo med obrambna sredstva zoper socialno nevarne zločince. Ne sme se prezreti, da je kastracija v teh primerih obenem tudi zdravilno sredstvo, saj se s tem prizadeti oprostijo za vselej protinaravnega bolezenskega nagona. Ta protinaravna seksualna nagnjenja se podedujejo tudi na potomce. Kastracija ima torej v tem pogledu tudi evgeniški pomen. (Güt—Rüdin—Ruttke. Zur Verhütung erbkranken Nachwuchses, München 1934—216). Usmiljenje s temi zločinci bi torej ne bilo niti opravičeno niti umestno in bi bilo le sad zastarelega liberalističnega mišljenja.

Pogoj za kastracijo je ta, da je oseba, ki se naj kastrira, nevaren zločinec zoper nravnost. Ne zadostuje, da je kdo, trenutno zapeljan po priložnosti, zagrešil zločin zoper nravnost, marveč mora sodnik ugotoviti, da je dotična oseba nagnjena k takim dejanjem. Po nemškem zakonu zoper nevarne zločince se sme kastrirati, kdor je že bil enkrat obsojen zaradi zločina zoper nravnost, pa zagreši ponovno tak zločin, in če je iz skupne presoje teh dejanj posneti, da je storilec »nevaren zločinec« zoper nravnost (§ 42 k). Po citiranem zakonu se sme kastrirati tudi, kdor se obsodi zaradi umora ali uboja, storjenega iz spolnega nagona.

Kastracijo dopušča nemški zakon le pri nekaterih seksualnih zločincih: pri posilstvu, oskrumbi, nečistih dejanjih z otroki, radi kaznivih dejanj zoper javno nravnost ali zoper telesno varnost, če so ta dejanja storjena v namenu, da se vzbudi ali zadovolji spolni nagon. Kastracija pa ni dopustna pri krvoskrunstvu, ker to dejanje praviloma ni združeno z nenaravnim spolnim nagonom. Prav to velja za nečista dejanja z osebami, ki so pod storilčevim varstvom. Kastracija homoseksualnih ni imela vedno zaželenega uspeha, pač pa so se s kastracijo dosegli lepi uspehi pri ekshibicionistih.

Seksualni nagon je pri nekaterih ljudeh tako zelo razvit, da ga težko obvladajo in zagreše posilstvo za posilstvom. Ko prestanejo kazen zbog enega dejanja, zagreše kmalu novo. Prav to velja za nekatere primere protinaravne zadržane spolnega nagona. V sodni praksi so znani primeri ekshibicionistov, ki so stalni gostje sodnih zaporov. Kaj pa pomaga tu kaznovanje? Treba je odstraniti vzrok delinkviranja? V teh primerih je kastracija edino uspešno sredstvo. Človeška družba se s tem reši teh zločincev, bolnik sam se pa reši nenormalnega nagona in postane zopet vreden član človeške družbe.

Vprašati se moramo, v kateri starosti naj se kastracija dopusti. Moška oseba postane z 18. letom spolno zrela. V isti starosti postane človek tudi kazensko odgovoren. Nemški zakon zoper nevarne zločince dopušča kastracijo šele z 21. letom, to je z dobo, ko je končan razvoj telesnega dozorevanja. Citirani zakon dovoljuje le kastracijo moških oseb. Kastri-rati pa se sme tudi oseba, ki ni vračunljiva; tudi nevračunljiva oseba je nevarna človeški družbi.

Zakon ne predpisuje kastracije obligatorno, marveč fakultativno. Zdravnik naj v posameznem primeru izreče, ali bo imela kastracija po izkušnjah zdravniške vede zaželen uspeh.

Priv. docent dr. Avgust Munda.

Drobtine

Kulturni davek

Morala bi biti notrajna potreba in tudi dolžnost za vsakogar, da po svojih močeh prispeva k napredku naše kulture. Že ob raznih prilikah se je javno ugotovilo, da je kulturni davek kaj čudno razdeljen po stanovih; ne samo to; pokazalo se je, da bremeni ravno na plečih slabo situiranih intelektualcev levji del kulturnega davka, počeniši od članarin pa do naročništva revij, od dela na korist splošnosti pa do — gledališča. Gledališče označujemo kot živ vrelec umetnostno-ustvarjalne sile. Zato je vsekakor zanimivo, koga žeja po njem in kdo — s. v. v. — žrtvuje kaj za to, da žubori ta vrelec v sedanjem skromnem obsegu.

Opazovanja o letošnjih abonentih ljubljanskega gledališča so dala sledeče značilne ugotovitve: od 576 abonentov pripada stanu državnih uradnikov in nižjih zasebnih nameščencev 482, torej nekako $\frac{3}{4}$. Ti so omogočili, da imamo še gledališče v Ljubljani; oni, kojih prejemki se tako usodno sučejo okoli eksistenčnega minima, da ne pretiravamo, če rečemo, da so njihovi abonmaji žrtve za naše kulturno življenje. Med njimi naštejemo 67 učiteljev, 32 srednješolskih pro-

fesorjev, 6 univerzitetnih profesorjev, 20 sodnikov, 2 abonenta iz vrst gledališkega osebja, 9 iz vrst častnikov. Preostala ena šestina abonentov je razdeljena takole: trgovski stan ljubljanski je dal gledališču 11 abonentov, ravno toliko, kakor ljubljanski srednješolci in akademiki (ti imajo sicer svoje stalno »dijaško stojišče«). Ostali so takole zastopani: dva kamnoseka, en krojač (n. b. iz predmestja), en špediter in dva kavarnarja. To je vse. Industrijalcem se prištevata dva abonenta, vendar njihovih imen širša javnost ne pozna. Tudi dva narodna poslanca šteje gledališče med svoje abonente; eden od njiju je bivši minister. Zdravnikov je 16, lekarnarji 3; odvetnikov je 5: od njih sta dva upokojena državna uradnika in ena je vdova po odvetniku. Geometra sta 2, inženjerjev 11. Višjih nameščencev (ravnateljev, prokuristov itd.) je 7, faktorja sta 2, zasebniki 3. Ni navedlo svojega poklica 14 abonentov. — Vsi abonentje brez izjeme so naše narodnosti. Tujerodca ni med njimi. Zaenkrat se omejimo na to, da ugotovimo očitno nesorazmerje med kulturnim duhom in gmotnim položajem onih, ki ga plačujejo, ter onih, ki se temu davku tako dosledno izmikajo. S. B.

Za literarno zgodovino. »Trgovski list« z dne 3. novembra 1934. »Prodajal je blago na drobno in debelo (J. C. Mayer namreč) in zato ustanovil tudi manjšo menjalnico. Med njegovimi klienti je bil tudi Prešernov prijatelj Andrej Smole.«

Hors d'œuvre. V ljubljanskem klubu, se je pred skupno večerjo vršilo predavanje o narodni prosveti, predvsem o pravkar snujoči se ljudski univerzi. Predavatelj je posebno poudarjal, da mora biti prosvetno delo namenjeno vsemu narodu. Večerje se je udeležil gospod Westen, ne pa predavanja.

Žrtve za druge interese. Neki dnevnik piše 21. novembra 1934: »Še druge velike so žrtve, ki sta jih slovenski delavec in nameščeneц dala za druge interese. Omenimo samo velike razlike, ki jih je utrpel Pokojninski zavod zaradi padca raznih papirjev, kakor Blaira, Vojne škode itd. Nominalna vrednost teh papirjev je sicer ostala, toda koliko milijonov bi si Pokojninski zavod prihranil, ako bi jih na primer kupil v času nizke konjunktore.« Vse to se da ugotoviti. Treba bi bilo samo izvedeti, kdaj so bili papirji kupljeni, po katerem kurzu, kdo jih je kupil in pri kom. Potem bodo žrtve številčno ugotovljene, prav tako tudi »drugi interesi«.

Mozolec. V našem članku o minimalnih mezdah rabi pisec za pojem odmera besedo »odplata«, dočim za ožji pojem odmere v službenem razmerju: mezda, plača, zaslužek. »Slovenec« (27. novembra 1934) ugotavlja, da rabijo besedo »odplata« na Hrvaškem in v Srbiji, ter mu je pojav te besede na las »podoben mozolcem, ki se zde človeku čisto nedolžni, dokler so majčkeni, toda zdravniki pravijo, da so tudi čisto majčkeni mozolčki lahko jako nevarni, če jih pravočasno ne zatremo.«

